

Utorak, 30. avgust 2005.
Završne reči Tužilaštva i Odbrane
Otvorena sednica
Optuženi su pristupili Sudu
Početak u 14.18 h.

Molim ustanite. Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju zaseda. Izvolite, sedite.

SUDIJA PARKER: Gospodine Nicholls, izvolite.

ZAVRŠNA REČ TUŽILAŠTVA: TUŽILAC NICHOLLS – NASTAVAK

TUŽILAC NICHOLLS: Hvala, časni Sude. Juče sam završio govoreći o izveštaju Kosovske verifikacione misije *Kako viđeno, tako rečeno*, u kom je zaključeno da je jedna od glavnih pretnji po srpsku zajednicu bila OVK. Isto tako, i Evropska posmatračka misija i mobilni timovi Kosovske diplomatske misije na Kosovu/Kosovë zabeležili su slučajeve kidnapovanja koja je izvršila OVK, uključujući i žrtve iz našeg predmeta koji su bili i Albanci i Srbi. Na primer, Evropska posmatračka misija je zabeležila otmicu Shabana Hotija u svom izveštaju od 20. do 26. jula 1998. godine i to je obuhvaćeno u aneksima u dokaznom predmetu Tužilaštva P230. Već ranije sam govorio o izveštaju Evropske posmatračke misije od 29. juna u kojoj se govori o kidnapovanju Ivana i Vojka Bakrača, Đorđa Ćuka i Stamena Genova. Dozvolite mi da ispravim grešku iz podneska Odbrane. Tu u paragrafu broj 167 piše da je Đorđe Ćuk bio pripadnik Vojske Jugoslavije, što nije tačno. Stamen Genov je jedina žrtva u ovom predmetu koji je bio pripadnik Vojske Jugoslavije. U podnesku Odbrane jedini citat za ovu pogrešnu izjavu se nalazi na stranici transkripta 317. Časni Sude, ako pogledate stranice 316 i 317, videćete da se nigde tako nešto ne navodi - da je Đorđe Ćuk bio pripadnik Vojske Jugoslavije. U vreme kada je kidnapovan, Đorđe Ćuk je bio izbeglica i to pokazuje dokazni predmet Tužilaštva broj P181 i izjava po *Pravilu 92bis* njegovog brata koji je preživeo i koji je takođe izbeglica. Vojko Bakrač je izjavio da je Đorđe Ćuk, po njegovim saznanjima, bio izbeglica i nije bio pripadnik ni jedne oružane grupe, bilo da je to policija ili vojska. To je na stranici broj 1.196. Fatmir Limaj je kada je dao izjavu pred Sudom, priznao da je OVK počinila zločine nad civilima. Jedan od najozloglašnijih slučajeva napada OVK na civile je kidnapovanje i ubistvo civila u Orahovcu/Rahovec. Otprilike 85 civila je kidnapovano u julu 1998. godine. To je zabeleženo u izveštaju Human Rights Watcha, dokazni predmet Tužilaštva broj P212, tabulator broj 5. Susan Ringgaard Pedersen je u svom svedočenju pred Sudom potvrdila te nalaze Human Rights Watcha. Ona je posvedočila da su žene iz Orahovca/Rahovec prijavile da su njihovi muževi i sinovi odvedeni od strane OVK i da se nikada nisu vratili. Fatmir Limaj je pred vama priznao da je Orahovac/Rahovec crna mrlja za OVK, ne samo zbog gubitaka koje je OVK pretrpela, već i zbog ubistava i kidnapovanja srpskih civila. Sada ćemo na trenutak da govorimo o zločinima izvršenim nad albanskim civilima. O ovome su govorili gospodin Whiting i

gospodin Black, tako da neću dugo na tome da se zadržavam. Početkom 1997. godine Glavni štab OVK stalno je ponavljao u zvaničnim saopštenjima da se bore protiv takozvanih kolaboracionista. Ja neću sada da prolazim kroz ta saopštenja. Oni su navedeni u paragrafu broj 166 našeg podneska, u fus-noti tog paragrafa. Gospodin Whiting je govorio a i dokazi potvrđuju da bi najslabija optužba, kao i potpuni nedostatak bilo kakvog oblika pretresa ili procesa, imao za posledicu ubistva albanskih civila. Portparol Jakup Krasniqi je ovde priznao da je OVK ubijala kolaboracioniste, kao što piše u saopštenjima koja je on potvrdio. Krasniqi je izjavio da se tim ljudima nije sudilo pred sudom, ali da su pogubljeni ili ubijeni od strane OVK u polju i po diskrecionom pravu lokalnih komandanata. I u tim saopštenjima navode se konkretne brojke ubijenih ljudi, što je on ovde potvrdio. U svom podnesku, počevši od paragrafa broj 375, Odbrana priznaje da ne postoji uslov ili element postojanja plana ili politike za zločine protiv čovečnosti. Međutim, kada je reč o postojanju politike, jasno je da je postojala politika sistematskih napada. I kao što je juče gospodin Whiting rekao, sam Limaj je rekao da je OVK vodila politiku protiv osumnjičenih za saradnju sa okupatorom. Pored priznanja gospodina Krasniqija i gospodina Limaja, imamo dokaze da je OVK počinila zločine prema albanskim civilima, koji su frapantno slični zločinima koji su počinjeni u zatvoru u Lapušniku/Llapushnik. Skrećem vam pažnju na iskaz svedoka L-95 koji je govorio o zatočenju i ubistvu kolaboracionista u predmetno vreme optužnice na više lokacija. To je u zapisniku na stranicama 4.247 i 4.258. Završiću, časni Sude, citiranjem stava Međunarodnog Crvenog krsta, a to je da odredbe Zajedničkog člana broj 3 treba da budu što je više moguće primenjene u zaštiti žrtava oružanih sukoba, Odbrana je ovde iznela i izneće da nije postojao oružani sukob. Dakle, element nadležnosti Suda nije ispunjen i zbog toga počinio s obe strane bi dakle trebalo da budu u mogućnosti da izbegnu kažnjavanje za zločine koje su počinili. To je česta tema koju ponavlja Odbrana. Nije bilo logora, nije bilo Glavnog štaba, nije bilo oružanog sukoba, uprkos velikom broju dokaza koji potvrđuju suprotno. Nasilna priroda oružanih sukoba koja je dokazana na ovom suđenju pokazuje da to nisu bila teroristička dela, banditizam ili kratkoročne neorganizovane pobune. Videli smo da je to bio dugotrajan oružani sukob u kom su civili sa obe strane platili visoku cenu. Verujem da ćete da zaključite da sve žrtve oružanog sukoba na Kosovu/Kosovë imaju pravo na zaštitu po međunarodnom pravu. Sada ću dati reč gospodinu Whitingu.

SUDIJA PARKER: Puno vam hvala, gospodine Nicholls. Izvolite, gospodine Whiting.

TUŽILAC WHITING: Hvala, časni Sude. Ako Pretresno veće dozvoli, ja bih se nakratko obratio Pretresnom veću u vezi sa odmeravanjem kazne. Moglo bi se sa dobrom argumentacijom utvrditi da svi optuženi koju budu osuđeni za ovu vrstu zločina za koje se terete ova trojica optuženih, bi trebalo da dobiju kaznu doživotnog zatvora. Svakako bi u većini pravnih sistema, nacionalnih pravnih sistema širom sveta takva bila situacija. Međutim, to nije sudska praksa ovog Međunarodnog krivičnog suda, koji je utvrdio internu skalnu, kao i interne smernice kod procenjivanja i odmeravanja kazne za predmete koji se tiču ratnih zločina. Član 24 Statuta kao i Pravilo 101 Pravidnika govore nam o odmeravanju kazne. Prvi faktor koji treba da se razmotri zahteva od Pretresnog veća da uzme u obzir opštu praksu vezanu za zatvorske kazne sudova u bivšoj Jugoslaviji, iako je tamo jasno navedeno da Pretresno veće nije obavezano tom praksom i da može da odredi

višu kaznu. Taj faktor je razmotrilo Pretresno veće u presudi u *Predmetu Strugar*, tako da se ja tim neću baviti. Po mišljenju Tužilaštva, pod članovima 142, 148 i 38 Zakona SFRJ, kazne koje su zaprećene za zločine za koje se terete optuženi u ovom predmetu iznosile bi između pet i 20 godina u bivšoj Jugoslaviji. Sledeći faktor koji bi trebalo da se razmotri jeste težina dela. I Žalbeno veće je smatralo da je to primarni faktor kod odmeravanja kazne. U ovom slučaju, u ovom predmetu optuženi su odgovorni za delovanje tokom perioda od gotovo dva meseca jednog izuzetno brutalnog zatvoreničkog logora gde su zatvorenici bili izloženi neljudskim uslovima, zlostavljani, prebijani, mučeni i ubijani. Jedini razlog zbog koga je taj zatvor bio zatvoren, mi tvrdimo, bio je taj što su srpske snage zauzele Lapušnik/Llapushnik krajem jula 1998. godine. Izvedeni dokazi su pokazali da su najmanje 23 osobe bile ubijene na način koji je imao neke veze sa ovim zatvoreničkim logorom u Lapušniku/Llapushnik. Kod procene ozbiljnosti i težine bilo bi pogrešno, smatramo mi iz Tužilaštva, kada bismo samo upoređivali bazu zločina ovog predmeta sa bazama zločina iz drugih predmeta. Ona ovde mora da bude procenjena u kontekstu rata koji se tada vodio na Kosovu/Kosovë, kao i u kontekstu snage i stepena razvoja OVK. Osim toga, postoji čitav niz otežavajućih faktora koje treba razmotriti. Žalbeno veće je navelo neke potencijalne otežavajuće okolnosti u žalbenoj presudi u *Predmetu Blaškić*, u paragrafu broj 686, od kojih se čitav niz može primeniti i u ovom predmetu. To su: diskriminatorna namera, koja može biti otežavajući faktor kada ona ne čini deo samog krivičnog dela; vreme trajanja tokom koga se to krivično delo odvijalo; aktivno i direktno učestvovanje u krivičnom delu; predomišljaj; nasilna i ponižavajuća priroda samih dela i ranjivost žrtava; status žrtava, uključujući i njihovo godište, njihov broj i posledice koje su ta krivična dela imala na njih; civilni zatvorenici; karakter optuženih, što uključuje kajanje ili odsustvo kajanja, kao i okolnosti vezane za sama krivična dela. Što se tiče diskriminatorne namere, zločini koji su počinjeni nad srpskim žrtvama su jasno počinjeni upravo sa takvom diskriminatornom namerom. Srbi su bili izdvajani kako bi bili zlostavljani i ubijani, jednostavno i samo zbog toga što su bili Srbi. Moglo bi da se utvrdi da su zločini protiv albanskih žrtava takođe učinjeni sa diskriminatornom namerom, jer su Albanci bili žrtve isključivo zbog njihove navodne povezanosti sa Srbima. Kao drugo, zločini o kojima je reč u ovom predmetu trajali su jedno vreme i nastavili se i bili učinjeni sa predomišljajem ili organizovani, i bili izuzetno nasilni i ponižavajući. Kao treće, Tužilaštvo smatra da su veliki broj žrtava u ovom predmetu bili ljudi koji su bili veoma ranjivi. Neki su bili ranjivi zbog njihovih ličnih okolnosti, kao što je starost ili nemoć. Osim toga, Tužilaštvo tvrdi da su žrtve Albanci u ovom predmetu takođe bili posebno ranjivi. Obično u jednom sukobu žrtve ratnih zločina imaju, ako ništa drugo, državu ili neku vojnu silu, koja će, ako je to ikako moguće, boriti se u njihovo ime ili se potruditi da ih oslobode ako su nezakonito bili zatvoreni. U ovom slučaju, međutim, albanske žrtve nisu imale nikoga. Njih je u žrtve pretvorila njihova vojska, i zbog toga su bili posebno ranjivi. Kao četvrto, još jedan od otežavajućih faktora je činjenica da su sva trojica optuženih lagali o postojanju logora u Lapušniku/Llapushnik, kao i o njihovoj ulozi u tom logoru. Prikriivanje postojanja logora počelo je dok je taj logor još postojao. Dokazi pokazuju da se od žrtava koje su bile puštene na slobodu tražilo da se zakunu da neće govoriti šta se događalo u Lapušniku/Llapushnik. Tokom istrage u ovom predmetu vođen je razgovor sa Isakom Musliuom koji je negirao da je postojao logor u Lapušniku/Llapushnik. Taj faktor je posebno otežavajući kada je reč o Fatmiru Limaju, koji je tokom suđenja i svog iskaza

rekao takođe da nije postojao takav jedan logor u Lapušniku/Llapushnik, niti je želeo da govori o svojoj ulozi u logoru. To važi i za Haradina Balau, koji je dao izjavu tokom suđenja - da niko iz OVK nije mogao da poćini zloćine za koje se optuženi terete ovde, a takođe je negirao svoju ulogu u logoru. Niko od njih nije morao bilo šta da kaže, i ova dvojica su mogla ništa da ne kažu ovde o toj temi. Međutim, oni su odlučili da progovore. I po našem mišljenju, pokušali su da zavedu Pretresno veće na pogrešan put sa onim što su rekli. U završnom podnesku, kao što je već napomenuo gospodin Black, Odbrana nije samo negirala postojanje logora u Lapušniku/Llapushnik, nego je negirala postojanje bilo kakvog logora, navodeći u paragrafu broj 178, da je "jasno da OVK nije mogla da ima mogućnosti da vodi bilo kakav zatvorenićki logor". Još jedan otežavajući faktor koji se tiće konkretno Fatmira Limaja i Isaka Musliua jeste ćinjenica da su oni bili na odgovornim položajima koje su zloupotrebili tako što su učestvovali u delovanju zatvora u Lapušniku/Llapushnik. Na kraju, Pretresno veće trebalo bi da razmotri učinak na žrtve i njihove rođake. Ovo Pretresno veće od preživelih iz logora je ćulo šta su imali da kažu, a isto tako i od ćlanova porodica ubijenih žrtava. Sasvim je jasno da su preživeli iz tog logora još uvek pod traumom i da još uvek trpe i fizićke i psihićke bolove. U mnogim slučajevima ljudi su potpuno uništeni onim što im se dogodilo. Širom celog Kosova/Kosovć a i na drugim mestima, ima porodica koje svakodnevno pate zbog onog što se dogodilo u Lapušniku/Llapushnik. Da li ima nekih olakšavajućih faktora? Fatmir Limaj tvrdi da je on izrazio kajanje kada se u svojoj uvodnoj reći obratio Pretresnom veću, ukazujući na paragraf broj 415 podneska Odbrane, gde se citiraju samo dve rećenice tog uvodnog govora. Tužilaštvo smatra da su te rećenice bez mnogo emocija, zapravo, neuspešan pokušaj da se iskaže stvarno kajanje u odnosu na žrtve, i da su više bile fokusirane na to da se krivica prebaci na druge. Tokom Limajevog svedoćenja u ovoj sudnici on nije ništa govorio o žrtvama u ovom predmetu. Fatmir Limaj takođe u svom završnom podnesku tvrdi da se on odgovorno ponašao kao komandant 121. brigade, kada je reć o ubistvima Selmana Biniqija i Ramiza Hoxhe, kao i kad je u pitanju pritvaranje srpskih novinara. Po našem mišljenju to je veoma neobićna tvrdnja, jer Tužilaštvo smatra da dokazni materijal pokazuje upravo suprotno. Gospodin Limaj je pokušao da opravda ubistvo Selmana Biniqija i Ramiza Hoxhe ovde u sudnici jednom oćigledno lažnom prićom a priznao je da nije izvršio nikakvu istragu o ubistvima, iako je on bio komandant tog podrućja. Što se tiće novinara, gospodin Limaj je priznao da njima nije bilo omogućeno da im se održi suđenje, kao što je bilo rećeno predstavnicima Human Rights Watcha i da su držani mesec i po dana, po našem mišljenju bez ikakvog razloga. I Fatmir Limaj i Isak Musliu takođe istiću aktivnosti koje su preduzimali posle rata. Tužilaštvo smatra da ove faktore ne bi trebalo uzeti u obzir kao olakšavajuće u ovom predmetu. Nakon rata, Kosovom/Kosovć je upravljano uz pomoć mećunarodne zajednice, i pravi pristup prema manjinskim grupama na Kosovu/Kosovć je sada nešto što se oćekuje od svakog ko se bavi politikom. Fatmiru Limaju ne bi trebalo da ide u prilog što je zauzeo takav stav. Isak Musliu je jedno vreme radio za policiju na Kosovu/Kosovć nakon rata, ali je zatim bio otpušten zato što je lagao u svojoj prijavi. Tužilaštvo je razmotrilo i druge predmete koji su se ticali logora i o kojima su se vodila suđenja pred Mećunarodnim krivićnim sudom, ukljućujući i *Predmet Omarska*, *Predmet Ćelebići* i *Predmet Krnojelac*. Vrlo je teško upoređivati ovaj predmet sa navedenim predmetima, ali je jasno da je kljućni faktor u odrećivanju dućine kazne stepen ućešća optuženih u zloćinima koji su poćinjeni u tom logoru. U ovom slućaju, Tužilaštvo tvrdi da su optuženi, i to sva

trojica, bilo duboko i intimno uključeni u funkcionisanje logora što je – a to je važno da se kaže – otvoreno i protivzakonito u svakom pogledu. Ne radi se o slučaju gde imamo jedan zatočenički centar koji je legitiman, a gde se odvijaju zlodela i zločinačka dela. U ovom slučaju imamo logor koji je u svakom aspektu svog postojanja bio protivzakonit. Zbog znatnog učešća optuženih u delovanju ovog nezakonitog logora, mi tvrdimo da bi oni trebalo da dobiju i znatne kazne. Tužilaštvo predlaže kaznu od 20 godina za Fatmira Limaja, 18 godina za Haradina Balau i 15 godina za Isaka Musliua. Niža preporučena kazna za Isaka Musliua uglavnom predstavlja odraz činjenice da je protiv njega u optužnici navedeno manje tačaka za koje se tereti, nego kod drugih. Iako je Haradin Bala bio samo stražar u Lapušniku/Llapushnik, on bi trebalo da dobije znatniju vremensku kaznu zbog njegovog direktnog učešća u brojnim zločinima koji su se tamo dogodili. Iako Fatmir Limaj nije direktno učestvovao u prebijanjima i ubistvima, on bi trebalo da dobije znatnu kaznu zbog njegovog direktnog učešća u funkcionisanju logora, zbog njegove komandne uloge, zbog njegove uloge za pogubljenja na Beriši/Berishë i drugih otežavajućih okolnosti o kojima smo već govorili. Ovim završavam argumentaciju Tužilaštva. Za kraj, ja ću da se vratim na nešto što je gospodin Cayley rekao tokom svog uvodnog izlaganja. On je rekao: "Glavna snaga Tužilaštva je, časni Sude, da se Tužilaštvo oslanja na dokaze iz više izvora". Razmatrajući dokazni materijal u ovom predmetu, časni Sude, i procenjujući da li su svedoci govorili istinu o Lapušniku/Llapushnik i o optuženima ili su grešili, lagali ili preterivali ili umanjivali ono o čemu su govorili, mi želimo da apelujemo na Pretresno veće da razmotri dokazni materijal u celini, te da pogleda kako se razni elementi sklapaju i kako jedni druge potkrepljuju. Naravno da ćemo pronaći neke nedoslednosti, što može da se očekuje u svakom predmetu. Kada bi dokazni materijal bio previše savršen, kada ne bi bilo nedoslednosti, to bi značilo da smo ili mi ili svedoci izmislili samu argumentaciju. Naravno, istina je da nema nijednog predmeta, nijednog dela dokaznog materijala koji može da nam ispriča celu priču. Ali ima svedoka koji mogu da nam ispričaju veliki deo priče. Međutim, mi tvrdimo da kada se svi ti elementi sklope u mozaik, svi ti elementi iz raznih izvora, i kada se razmotre svi zajedno, iz toga proizilazi jedna uvek ista priča o Lapušniku/Llapushnik, o zatvoru i o ulozi ove trojice optuženih. Mi tvrdimo da kada se sve te činjenice uzmu zajedno, da to pokazuje da su trojica optuženih bili u logoru u Lapušniku/Llapushnik, da su znali šta se tamo zbiva, da su igrali centralnu ulogu u delovanju tog zatvora, da su nastojali da spreče da se sazna istina o tome šta se tamo događalo, i na kraju, da su krivi za ove zločine za koje se terete u optužnici. Hvala vam.

SUDIJA PARKER: Hvala, gospodine Whiting. Izvolite, gospodine Mansfield.

ADVOKAT MANSFIELD: Malo ću da pomerim nameštaj da bi bilo više prostora. Da li me vidite? Možda ima nekih poteškoća. Da li sam...

prevodioci: Mikrofon, molim vas. Da, da.

ADVOKAT MANSFIELD: Da, uključiću stereo zvuk. Časni Sude... da.

SUDIJA PARKER: Sada možemo i da vas vidimo i da vas čujemo, gospodine Mansfield.

ZAVRŠNA REČ ODBRANE OPTUŽENOG LIMAJA: ADVOKAT MANSFIELD

ADVOKAT MANSFIELD: Da, imao sam malih poteškoća. Časni Sude, ja sam ranije rekao da bih bio vrlo zahvalan ukoliko biste mi dali ceo dan da vam se obratim. Ali sada mi se čini da će mi ipak trebati malo manje vremena. A isto tako imam i jedan neobičan zahtev i mislim da vam treba vremena da razmislite o tome da li ćete moći da udovoljite mom zahtevu ili ne, ali želeo bih da zamolim u ime Fatmira Limaja da mu se da mogućnost pošto ja završim svoje izlaganje, da vam se on nakratko obrati. Ja znam da je on ovde dosta dugo svedočio, isto tako da vam se obratio i prilikom uvodnog izlaganja. Ukoliko vi dozvolite da vam se on ponovo obrati, on to neće zloupotrebiti i neće oduzeti više od 30 minuta. Mada je meni jasno da možda on ne zna uvek dobro da proceni koliko će mu vremena trebati, uzimajući u obzir da se i ranije događalo da on izlaže duže nego što se prvobitno očekivalo. Ali pošto je njegov slučaj dosta različit u odnosu na druge optužene, on želi da vam ja prenesem taj zahtev i možda možete kasnije u toku dana da mi kažete kakav je stav Pretresnog veća vezano za ovaj zahtev. Ne morate da nam odgovorite odmah sada. Ja sam se u tom zahtevu dotakao i ključnog pitanja koje želimo da pokrenemo ovde pred vama, a tiče se prirode ovog predmeta i suštinski važne prirode uloge ovog Suda u odnosu na ovaj predmet. Ukoliko mi dozvolite, ja bih sada od početka citirao prvobitni rad iz jednog važnog dela o Kosovu/Kosovë, i znam mnoge koji su ga pročitali. To je iz uvodnika Noela Malcolma. Izvorno je napisano 1998. godine, ali je kasnije bilo ažurirano. Ali prvobitni uvod je imao neke proročanske reči, i kažemo da predviđanja koja su napravljena u to vreme imaju posledice sve do ovog trenutka kada stojim pred vama. On je rekao sledeće: "Jugoslovenska kriza je počela na Kosovu/Kosovë i završiće se na Kosovu/Kosovë". On je to citirao i onda je rekao: "Ovo može da se čuje gotovo svuda u bivšoj Jugoslaviji. To je jedna od retkih stvari oko koje se sve strane u sukobu iz 90-tih godina, čini se, slažu". Dakle, mi delimo ovo mišljenje da je Kosovo/Kosovë u nekom smislu jedno iskušenje i to postaje iskušenje, naravno, za taj deo sveta i očigledno je veoma je bitno u današnje vreme kada se vodi globalna politika. To je pitanje koje određuje stabilnost tog regiona i koje može imati posledice po stabilnost drugih regiona. Vi ste svakako čitali letos u štampi kako u Sjedinjenim Američkim Državama, tako i u Engleskoj, jer tome se posvećuje dosta publiciteta, o tome da se problemi na Kosovu/Kosovë nastavljaju i dalje. I ako sada mogu da se nadovežem na ono što je bilo rečeno vezano za izricanje kazne, a to je da ulogu Fatmira Limaja donekle diktiraju međunarodne organizacije koje su tamo došle posle rata. Kasnije ću se vratiti na ovu tezu, zato što je po našem mišljenju ovo apsolutno pogrešno predstavljanje njegove uloge. U svakom slučaju, situacija je takva da međunarodna zajednica nije uspela da reši probleme i jedan od razloga zašto ti problemi nisu rešeni je to što postoji potreba za jednim internim vođstvom i internim razumevanjem onog što se događa. A to je problem o kome se jako puno piše - da su zapravo Ujedinjene nacije i Sjedinjene Američke Države pokrenule jedan postupak utvrđivanja eventualnog konačnog statusa Kosova/Kosovë. Dakle, možete misliti da je ovo donekle nepovezano sa ovim slučajem, ali... ali mi kažemo da nije, jer kao što znate, njega je Tužilaštvo otvorilo i mi to danas ponavljamo i takođe smo pokrenuli slično priznavanje koje po Statutu i u skladu sa

informacijom koja se deli dok ja danas govorim, u stvari ja imam kopiju informacije koja se deli javnosti prilikom ulaska u zgradu, o ciljevima i svrsi ovog Suda. On ima vrlo važnu ulogu, za razliku od ostalih sudova na svetu, bilo domaćih, bilo međunarodnih. Neki od ciljeva su navedeni u opštim dokumentima, oni su dobro poznati, ali mi smatramo da je ovaj Sud institucija u jednoj posebnoj kategoriji, zato što ovaj Sud mora da primeni konkretne principe na konkretne načine da bi zadovoljio prvobitne ciljeve svog osnivanja. Četiri cilja koja su izneta u javnost u ovom tekstu koji je nedavno izmenjen, 24. juna ove godine kažu sledeće: "Ciljevi. U skladu sa rezolucijom o osnivanju Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju misija je četverostruka: dovesti pred lice pravde lica koja su navodno odgovorna za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava." Pa, očigledno, to je funkcija koju imaju mnogi sudovi a to je da se ljudi dovedu pred lice pravde. "Da se zadovolji pravda za žrtve." Tu funkciji imaju i mnogi domaći sudovi. "Da se spreči počinjenje novih zločina." I tu funkciju imaju mnogi sudovi. Ali četvrta svrha osnivanja ovog Suda, za koju mi ne kažemo da je dominantna u odnosu na druge ali da daje jednu određenu dimenziju, jeste upravo ono čime ćemo se mi baviti danas popodne u našem završnom izlaganju, u ovom predmetu, je vrlo značajna. Cilj je "doprinos uspostavljanju mira promovisanjem pomirenja u bivšoj Jugoslaviji". Ta uloga, taj cilj je nešto što se odnosi ne samo na funkciju utvrđivanja činjenica, što je opet vezano sa prva tri cilja, već se odnosi i na izricanje kazni. Pomirenje je nešto ključno, to je kriterijum po kome će se procenjivati koliko je bio uspešan ovaj Sud. I mi smatramo da je naročito važno za međunarodnu javnost a naravno, i za druge, upravo ova dimenzija, taj deo uloge ovog Suda. Zato što ono što će ljudi tražiti, što svako želi da vidi jeste kako će problemi koje treba rešiti, a naravno upravo smo u toj fazi, kako da ih rešavamo da bismo, takoreći, postigli ta četiri cilja. I radeći to... ne želim da ponavljam u našoj završnoj reči brojne paragrafe i sve ostalo, jer sam sasvim siguran da ste imali priliku da čujete i ne želim da sve to ponavljam. I da bi se to uradilo, moraju da se analiziraju svi osnovni problemi i moraju vrlo jasno da se definišu pravni standardi da bi se omogućilo Sudu da ispuni taj deo svoje uloge. Pravne norme moraju da budu apsolutno jasne, ne samo u smislu kako su formulisane u Statutu, nego i kako se tumače. A posebno, po nama, to mora da se uradi na objektivni način, jer ako nije objektivni, onda četvrti cilj neće biti ispunjen, i samo ćemo produžavati život ovom problemu koji i dalje postoji na Kosovu/Kosovë, a to je problem podele, ozbiljne podele, koji još uvek nije rešen, niti je na neki način taj problem ublažen. I naravno, konačno pitanje koje je veoma važno u smislu ovog jednakog pristupa, jeste princip za koji ja mislim da treba svaki sud da ga se pridržava, iako se u raznim zemljama on zove na različite načine, bilo da se radi o prirodnom pravu ili se možda koristi neki drugi termin, a to je princip da ne samo da treba pravdu sprovesti, nego treba da se stvori utisak kod ljudi da je pravda zaista i zadovoljena. A da bi se to uradilo kao što se i čini, treba da se prenesu ove opservacije i učine relevantnim za ovaj predmet. Mi smo izabrali tri područja kojima ćemo se baviti malo detaljnije, ali ne tačno detaljima koji se nalaze u završnom podnesku, dakle ne istim detaljima u smislu ponavljanja. Tri područja su na prvom mestu... mi kažemo da je od izuzetne važnosti ovde, a to je pitanje oružanog sukoba koje je sada uputilo Tužilaštvo. A to je naročito važno ovde. Drugo pitanje... drugo područje za koje bismo mogli da kažemo da je ovde značajno i verovatno predstavlja jedan od najvećih problema – i naravno, ne želim da prisvojim vaš pristup tome – ali to bi se pojavilo kod svih nas kao jedan od najvećih problema u ovom predmetu, a možda se to odnosi i na druge predmete,

ali ja ne govorim o drugim predmetima, ali je to sigurno veoma bitno za ovaj predmet, jeste kategorija koju ću ja da nazovem "pouzdanost", to jest, pouzdanost materijala na osnovu koga ćete vi da donesete svoju presudu da bi se doneo zaključak o krivici u skladu sa odgovarajućim standardom dokazivanja. Ako standardi dokazivanja znače bilo šta u bilo kom predmetu, naime, izvan razumne sumnje, ja naravno neću da govorim o drugim standardima dokazivanja, ali ovo je vrlo dobro poznat standard. Ali treba imati na umu da treba da se vratimo na ono prvobitno pitanje koliko je pouzdan materijal koji ste vi dobili u ovom predmetu na osnovu koga ćete vi da donesete vašu presudu. Jer ukoliko taj materijal nije pouzdan, ukoliko ne pruža dovoljne garancije osnovanosti, onda vi, donoseći presudu na osnovu tog materijala, nećete ispuniti ovu svoju ulogu. Treća oblast kojom bih želeo da se bavim je takođe oblast kojoj se, za čudo, Tužilaštvo nije uopšte posvetilo u svom završnom podnesku i nije mu se pred vama posvetilo do pre nekoliko trenutaka, a mi kažemo da će u ovom slučaju i više nego u ostalima to imati veliki značaj. Mi otvaramo ovaj predmet ukazujući da bi mogao da bude ključ za to, to jest za samu prirodu osobe, odnosno Fatmira Limaja, kojim se ovde bavite. U mnogo slučajeva možda nije toliko važno analizirati karakter i ličnost optuženog, ali mi ne mislimo da je to slučaj u ovom predmetu. Vi morate da se upoznate sa ovom osobom protiv koje su izneseni svi ovi navodi. I ukoliko mi dozvolite, ja ću sada početi da snažno pobijam teze koje je ovde iznelo Tužilaštvo, naročito u svom poslednjem delu izlaganja gde se govorilo o izricanju kazne, pre nego što se detaljnije pozabavim sa ona tri područja. Zato što su oni tu sugerisali da je Fatmir Limaj na ovaj ili onaj način neka vrsta oportuniste koji se uključio u ceo taj proces posle rata i prihvatio te principe - ali ne iskreno, već zato što su njemu bili nametnuti. Ništa ne može da bude dalje od istine. Ja ću sada da to rezimiram iz sledećih razloga: čuli ste od velikog broja ljudi, neobično velikog broja ljudi i mi kažemo, naravno, da će to imati uticaja na vašu odluku, ali čuli ste njihovu procenu Fatmira Limaja. To nije neko ko je jednostavno uzeo u ruke štafetu od međunarodne zajednice i počeo sa njom da trči. To je neko ko je od samog početka imao vrlo čvrsto formulisan stav. U ovom trenutku daću vam samo dva citata koja su veoma važna. Jedan se tiče ove sugestije Tužilaštva o tome kako je u jednom trenutku tokom svog svedočenja, kada smo videli jedan video snimak, on tokom puštanja te trake sve vreme opisivao. A kada se završilo to emitovanje, ako želite to možete da vidite na stranici transkripta 6052, on je nastavio svoju priču. Ja ću samo da pročitam jedan deo toga što je vrlo ilustrativno i što Tužilaštvo ni u jednom trenutku nije dovelo u pitanje. Tužilaštvo je tokom svog unakrsnog ispitivanja – a trajalo je veoma dugo, kao što znate, nisu nijednom pitali, a imali su dosta prilika za to što su kasnije izneli u svom završnom izlaganju, a to je ono što smo danas čuli, da oni tvrde da na neki način Fatmir Limaj nije iskreno prihvatio i delio te principe. Da li ste čuli jedno jedino pitanje da je postavljeno Fatmiru Limaju o tome? Ne, nijedno jedino pitanje. Ništa nije pitan u vezi njegove političke pozadine i namera. Nijedan od svedoka koji je došao ovde da svedoči kao svedok Odbrane, koji su govorili o njegovom stavu, kako tokom rata, tako i posle rata, nije bio ispitivan o ovome. Tako da je jedva potrebno da u ovoj kasnoj fazi navodi ovakve sugestije. I u pasusu o kom sam ga pitao posle puštanja trake, to je 6052, on je rekao: "Pomenuo sam ovde da nakon što sam postao član Glavnog štaba", to je bilo u novembru 1998. godine. Onda on dalje priča šta se desilo tokom godine, kada je došlo do masakra početkom godine u kome je pobijeno 40 civila i kada je to ubistvo osuđeno. Postoji samo jedan svedok u ovom predmetu koji nije bio spreman to da prihvati i mislim da svi znamo o kom se

svedoku radi, radi se o svedoku koga se sada praktično odreklo i samo Tužilaštvo. Međutim, na tragu toga, kako je opisano u knjizi Noela Malcolma i drugde, i vi ste možda upoznati s tim, postojao je međunarodni pritisak da pokuša da se reši ono što se dešavalo na Kosovu/Kosovë. A to je bilo inicirano ovim masakrom koji su izvršili Srbi nad 40 civila. I došlo je do konferencije u Rambujeu, pored Pariza, u Francuskoj. "Sada je opšte poznata činjenica, rekao je Fatmir Limaj, da su razgovori u Rambujeu trajali dve nedelje, ali nisu se završili potpisivanjem mirovnog sporazuma, jer je bilo pripadnika jedinica kojima još uvek nije bila jasna važnost sporazuma." Bilo im je nejasno. "Naravno, to su uradile određene osobe. Stoga su zahtevali da se kosovska delegacija vrati na Kosovo/Kosovë kako bi objasnili stanovništvu važnost sporazuma." Ovde ću se zaustaviti na trenutak. Ovo je značajno zbog toga što je Fatmir Limaj učestvovao u ime OVK u pregovorima sa Srbima u vreme kada Srbi nisu apsolutno ništa radili na međunarodnoj sceni, osim što su činili dela ubistava i agresije. Možda ćete vi to dobro da razumete da je on kao Albanac učestvovao u ovim pregovorima a onda se vratio u svoju zajednicu, među svoj narod da bi ih ubedio da prihvate rezultate do kojih su trebali da dovedu ovi pregovori, koji su imali za cilj smanjenje oružanih snaga na Kosovu/Kosovë, a posebno je ulogu imalo prisustvo Srba. I ovo je nešto što se dešavalo tokom rata. Dakle, to nije nešto što je on prihvatio nakon rata. I on je rekao: "Ova odluka da učestvujem u ovome bila je veoma važna. Mislim da sam tu igrao jednu neobičnu ulogu u odnosu na učešće u takvim mirovnim razgovorima, što je nakon svega što se dogodilo, bio naš cilj... da dođemo do toga...", mislim da je nešto od ovoga pogrešno prevedeno "...gde bismo mogli da rešimo jednom zauvek pitanje statusa Kosova/Kosovë, ali kao što znate, Srbi su odbili da prihvate sporazum". I naravno, kao što znate, Srbi su nastavili borbe i to je sve privedeno kraju kada se umešala međunarodna zajednica, jer za razliku od Fatmira Limaja, bilo je drugih učesnika oko stola koji nisu bili spremni i verovatno nikad nisu hteli da ograniče svoje ambicije prema Kosovu/Kosovë, a NATO bombardovanje je bilo ono što je dovelo stvari u red a ne Rambuje, ali to sam pomenuo samo zato što je to indikacija i to veoma rana indikacija toga kakvu je ulogu imao i kakav je stav zauzeo Fatmir Limaj u veoma osetljivom periodu rata, i on to ne bi uradio da je zaista samo želeo da se poigrava politikom. On ne bi želeo da bude viđen kako pregovara ili dogovara bilo šta sa Srbima. Postoji i jedna druga referenca koju ću sada da spomenem ovde, jer to pokazuje, a mislim da je i Sud koristio tu reč... opis na jedan ili drugi način, da se uistinu Fatmir Limaj može smatrati državljaninom a ne kao tek nekim političarom koji traži podršku. Čitava lista ljudi... neću u ovom trenutku da prolazim kroz nju detaljno, kao što su: Jan Kickert, Peter Bouckaert, Carolyn McCool, Dan Everts, bivši premijer i naravno, učitelj o kome ste čuli ovde. Svi oni su govorili izuzetno povoljno o opredeljenju ovog čoveka tokom rata i nakon rata. I to je u sledećoj referenci u transkriptu na stranici broj 6.062, kada vam je Fatmir Limaj rekao: "Moj politički stav je poznat" a to je odgovor na pitanje o njegovom stavu prema etničkim manjinama unutar Kosova/Kosovë. "Moj politički stav bio je poznat. Ja sam osoba koja je javno iznosila svoje stavove kao i stavove partije. Naš stav prema manjinama je bio jasan. Ja sam uvek govorio tokom izborne kampanje i na mitinzima da imamo primer. Imamo primer Miloševića, to sam uvek govorio. I ako želimo da imamo istu sudbinu kao i Milošević, koji je zaveo diktaturu u svojoj državi, a znamo bolje nego bilo ko drugi šta znači diktatura, kada su ljudima uskraćena osnovna ljudska prava, kada su izloženi nasilju, onda imamo primer onoga što ne bi trebalo da radimo." I nastavlja: "Drugu alternativu nam je ponudila

međunarodna zajednica. Mi smo još uvek daleko od civilizovane Evrope i sveta i zbog toga treba da preduzmemo korake da izgradimo slobodno društvo u kom će se svaki građanin osećati ravnopravnim i slobodnim. To je naš cilj za budućnost Kosova/Kosovë. To nije lako postići, jer je rat ostavio trag. Veliki broj Srba je napustio Kosovo/Kosovë sa povlačenjem snaga. Neki su učestvovali u primeni nasilja. Ali posle ulaska KFOR-a i povratka 700.000 Albanaca koji su se vratili na Kosovo/Kosovë za mesec dana, izbeglice sa svih strana ili iz svih mesta... sa raznih mesta su se vratili, nalazeći svoje roditelje ili svoju decu mrtve." I naravno, tu on dalje govori o raspoloženju za osvetom koja je postojala u to vreme, a ja ću kasnije da se vratim na to šta je on uradio da pokuša da ublaži ovu očiglednu želju za osvetom koja može da se pojavi u tom trenutku. I sada nas to dovodi, ako mogu tako da kažem, do prvog pitanja – oružani sukob. Budući, da kažem još jednom, da mi ne samo da bi trebali da pogledamo kakav je bio život, kakva karijera i poreklo Fatmira Limaja, već bi trebali da se vratimo i na ono što se desilo tri do četiri meseca pre proleća 1998. godine. To je važno zbog toga da bismo shvatili šta se zapravo desilo 1998. godine i da li je to što se desilo nešto što predstavlja oružani sukob. Ali treba isto tako da analiziramo ono što se desilo deceniju pre 1998. godine, što je dovelo do tih aktivnosti koje su se dogodile 1998. godine, kako bismo videli da li Ženevske konvencije i Zajednički član 3 nužno treba da se primene na tu situaciju ili ne. Postoji još jedan aspekt koji sam spomenuo na samom početku, a to je dvojaki pristup koji primenjuje kancelarija Tužilaštva u odnosu na ove predmete koji su došli sa Kosova/Kosovë i iz Srbije. Dakle, posle ovog uvoda, ja bih se sada vratio na to da vidimo kakav je bio redosled mera i veličina problema sa kojima su se suočavali ti ljudi koji su živeli na Kosovu/Kosovë 1998. godine. Vi ste možda svesni i verovatno se sećate da je od 1987. godine stav srpskih vlasti prema Kosovu/Kosovë bio jasan i apsolutno jasno formulisan. Nema sumnje o to. Nije potrebno da se izvode dokazi ni na jednoj, ni na drugoj strani da bi se ovo ustanovilo. Većina onoga što se spremam da vam kažem, u stvari, proizilazi iz onog što se zove dodatni materijal u optužnici protiv Miloševića, a to je predmet koji se vodi pred ovim Sudom u isto vreme kad i naš. Termin za ovu politiku nije onaj koji koristi Tužilaštvo u ovom predmetu, već su ga skovali drugi. To je politika masovnog terora koji je sproveden od 1987. godine nadalje, jer je te godine Milošević sebe promovisao u oportunistu – sasvim drugačije od Fatmira Limaja – i on je kao oportunist počeo da promovise svoju poziciju i sebe. Pozvan je u to vreme od svoje Vlade da ode na Kosovo/Kosovë. Drugi nisu bili voljni da odu. On do tada nije pokazao nikakvo interesovanje za Kosovo/Kosovë ali je 24. aprila održao govor koji je predstavljao prekretnicu u njegovoj karijeri i nema sumnje zašto mnogi, kada je reč o Kosovu/Kosovë, to smatraju istorijskim trenutkom, a od skora i iskušenjem. Ono što je on uradio 24. aprila, je bilo da je podržao srpske nacionalističke ciljeve na Kosovu/Kosovë i dao izjavu o tome kako niko ne sme da više bije Srbe na Kosovu/Kosovë, to su bile njegove reči. Dakle, i od tog trenutka, od 1987. godine, pa takoreći čitave decenije, sve do 1998. godine to je upravo ono što se događalo, to je bio jedan konstantan proces koji je predstavljao etničko čišćenje, kako smo to videli 1998. i 1999. godine, to je bio jedan spor represivan proces. 1988. godine visokorangirane osobe albanske nacionalnosti bile su otpuštene sa posla. 1989. godine Skupština Srbije započela je izmene Ustava, kako bi srpska skupština počela proces amandmana na Ustav da bi se Kosovu/Kosovë oduzela autonomija. To se nastavilo narednih meseci i kao što se verovatno sećate došlo je vreme kada je ta autonomija koju je Kosovo/Kosovë uživalo od 1974. godine bila stvarno i

oduzeta. To se dogodilo 1989. godine. I onda, posle toga, tokom 90-tih i naročito početkom 1991. godine, sve citiram iz Miloševićeve optužnice, "Hiljade...", kako se ovde kaže, "Hiljade albanskih lekara, učitelja, profesora, radnika, policajaca, civilnih službenika je bilo otpušteno. Ne postoji nijedno drugo objašnjenje, sem da su pokušali da izbrišu Albance sa Kosova/Kosovë, da ih izbrišu tako što bi ih prisilili da se odatle ise, tako što bi im život na Kosovu/Kosovë učinili nepodnošljivim." Verovatno ste čuli da im je bilo uskraćeno pravo na jezik, kako je postojao dole *apartheid* koji je išao sve do toga ko sme da koristi koji toalet. Kulturni i religijski simboli su bili uništeni. Policija je primenjivala nasilje protiv civila, uključujući i torture. Imali smo jednog takvog policajca ovde kao svedoka. Tužilaštvo je u ovom predmetu smatralo da je potrebno sve dok se nije pokazalo veoma jasno da... smatralo je da bi bilo prikladno da se pozove takva osoba i moraćemo da se vratimo na ovo. Prikladno za šta? Da li možete da poverujete u nešto od onoga što je on rekao? Da li je to standard koji će se primenjivati? Nismo o njemu mnogo čuli u poslednje vreme i nije sasvim jasno šta treba sa ovim pojedincem uraditi. Mi bismo sugerisali da ga se rešimo i da se ne oslanjamo ni na šta što vam on kaže. Dakle, apsolutno nema sumnje da je režim prema običnim građanima na Kosovu/Kosovë bio strašan i da je vodio kampanju granatiranja albanskih gradova, albanskih sela, albanskih dobara, stoke, useva. Sva sredstva za rad, sredstva za preživljavanje su postepeno razarana. I u optužnici u *Predmetu Milošević* se kaže da su Ujedinjene nacije procenile da sredinom oktobra 1998. godine, dakle vreme koje nas interesuje, da je preko 298.000 ljudi, otprilike 15 posto stanovništva bilo interno raseljeno. To nije ništa u poređenju sa kasnijom cifrom, sledeće godine u maju mesecu, upravo one godine kada je održana Konferencija u Rambujeu, kada je preko 740.000 kosovskih Albanaca, otprilike jedna trećina od ukupnog albanskog stanovništva bila proterana sa Kosova/Kosovë. Savet bezbednosti je doneo rezoluciju kojom se osuđuje primena sile od strane Srba. Rezolucija ukazuje, a to je u septembru 1998. godine, da se situacija na Kosovu/Kosovë pogoršala i predstavlja pretnju miru i bezbednosti u regionu. I zbog toga, naravno, zbog te pretnje i "Holbrookeovog sporazuma" osnovana je OEBS-ova Verifikaciona misija. I jedan član misije... na šta ću se vratiti za koji trenutak, o čemu ste čuli vrlo malo, zbog toga što je obelodanjeno kasno u ovom predmetu, na temelju toga što je Tužilaštvo tvrdilo da to nije relevantno (...) (*Izbrisano po nalogu Pretresnog veća*) (...) pruža vam izuzetno važnu i značajnu izjavu o ovom pitanju, zapravo o tome - da li je došlo do oružanog sukoba. A u optužnici protiv Miloševića govori se o Rambujeu i ja sam govorio o ulozi Fatmira Limaja u tome. Zaustaviću se na trenutak ovde kada je na hiljade ljudi prognano, stotine domova i sela uništeno. Ljudi su bili ubijani. I kao što znate, okidač je bio porodica Jashari u proleće 1998. godine. To je bio razlog zašto su se ljudi vratili na Kosovo/Kosovë. Šta su ljudi na Kosovu/Kosovë uopšte mogli da urade protiv takve situacije? Dakle, ovo je važno kada govorimo o primeni Ženevske konvencije, jer... vratiću se jedan korak unazad na trenutak... za potrebe ovog, to je jako dobro za Tužilaštvo da ističu da Komitet Međunarodnog Crvenog krsta kaže da Zajednički član 3 iz konvencije mora da bude što je više moguće šire primenjen. To je gest pun razumevanja i saosećanja i jako je važno da se odnosi zaraćenih strana naoružanih država drže pod budnom kontrolom. Međutim, te konvencije su imale nameru, kao što znate, da se zaštite žrtve. To je ono što je bilo na prvom mestu. Ko su istorijski gledano, bili žrtve? Ja sam vam samo dao kratak siže za ovu deceniju. Mislim da se verovatno ne postavlja to pitanje. Ne bih mogao da pomislim ni u jednom trenutku da bi Tužilaštvo u ovom

predmetu reklo da kosovski Albanci, građani i civili nisu bili žrtve upravo onako kako sam ih ja opisao. U tim okolnostima koje su vladale početkom 1998. godine, ako biste se vi lično našli u jednom malom selu, kao što smo videli na onom video snimku, udaljenom, ranjivom, nemate oružje, sve što imate jeste mogućnost da neko u selu ima lovačku pušku. Međutim, ono što imate je mnogo veća mogućnost – što prihvata i Tužilaštvo, da je Vojska Jugoslavije i očigledno i policija u ovoj stvari – ali sigurno i vlast ne samo da su imale mnogo veću sklonost ka upotrebi sile, nego takođe i mnogo veće resurse. Dakle, meštani su bili suočeni sa rizikom da ih napadnu oklopna vozila i naravno tenkovi, kako je i bilo kada je došlo do granatiranja, a oni nisu imali gotovo nikakvu zaštitu. U takvim okolnostima ono što se dešava prvih dana, to je u proleće 1998. godine, jeste da su sami meštani rekli: "Pa, moramo da zaštitimo ono što je ostalo, jer u suprotnom ćemo ostati bez ičega". Da li se ova grupisanja koje su se dogodila na ovaj način, a nema spora da je tako bilo, da li su ova grupisanja, a ponekad se opisuju kao horizontalna struktura, koja se prirodno oganizovala, prirodno buknila, da li je ona mogla da se okarakterise kao strana u oružanom sukobu, samo zato što je druga strana? Ne zato što žele da unište terorizam, već zato što su srpske vlasti okarakterisale tako OVK i ono što se dešavalo, što su to okarakterisali kao terorizam? Interesantno da oni nisu smatrali da je to oružani sukob. Ali ovo svakako nije bitno za vas šta su Srbi mislili, niti šta je bilo ko drugi mislio. Ali to je bio njihov pristup. Oni su želeli da to iskoriste, ne te pobune, nego te snage odbrane, kako bi rekli da su to teroristi i onda izvršili napad, što su i počeli da čine. I kao što je pukovnik Crosland u jednom trenutku rekao: "Da su hteli, mogli su gotovo preko noći da unište OVK." Dakle, to je situacija da ste vi bili u inostranstvu i gledate kako se vaša domovina razara u jednom iscrpljujućem ratu koji su vodile teško naoružane srpske snage, onda nije uopšte iznenađujuće da ste želeli da se vratite i pomognete. I mi kažemo da to nije bio neki čin oportunitizma Fatmira Limaja ili bilo koje druge osobe koja se vratila. Zamislite se nad tim na trenutak. Ako ste vi otišli sa Kosova/Kosovë i našli se u Švajcarskoj, Italiji, Švedskoj, gde god, koliko bi vam bilo lakše da kažete: "Neću se tamo vratiti, prepustiću drugima da se bore"? Dakle, zapravo, sama činjenica o povratku, ja vam tvrdim, je značajna, jer je rizikovao život. A mnogo je ljudi poginulo. U to nema sumnje. Neću da vam čitam Fatmirov opis, samo ću da opišem, jer vi se sećate da je to bio grafički opis: "Ljudi se vraćaju u malim grupama, i oružje dolazi preko granice, jer su imali nekoliko, kao što sam rekao, starih lovačkih pušaka tu i tamo. Nisu mogli da se vrate i kažu meštanima: 'Dobro, samo uzmite svoje vile kada oni dođu.' Treba samo da se setite Afrike u ovom trenutku i šta se dogodilo u Darfuru i na drugim mestima. Jesu li ljudi trebali da kažu: 'Ne, ne, ne, to je sve u redu. Možete da radite šta želite, možete da dođete da nas sve uništite, možete da potpuno uništite naše postojanje a mi ćemo samo otići.' Ili da li su trebali da urade ono što bi, ja smatram, svako rekao da je prirodan i legitiman cilj, da se zaštiti ono malo što je ostalo.?" I ono što je Fatmir uradio bilo je da je otišao na područje koje najbolje poznaje. To su svi oni uradili. Nema sumnje o to. Na karti vidite gde je rođen, gde je njegova porodica živela. Tamo je otišao. On je otišao u sela koja su bila blizu... naravno, bilo bi lako da se kaže - kako bi organizovao, ali zapravo ne, jednostavno kako bi podigao nivo svesti da je moguće izdržati agresiju. To je jednostavno podizanje morala. To je ono što se radilo u ranim fazama. Šta god da je OVK radila ranije u prethodnim godinama, počevši od 1996. godine, moglo bi se opisati i bilo je opisano kao gerilska taktika, kao taktika "pucaj i beži", gađaj pojedince i određene objekte. Ali to što se sada događalo je nešto sasvim drugo. To više nisu bile gerilske

operacije, niti su bile u ovoj fazi, u proleće 1998. godine, u samom periodu kojim se mi ovde bavimo, u smislu da li je došlo do oružanog sukoba ili je samo podizanje svesti ljudi, organizovanje ljudi... a Tužilaštvo sada kaže: "Oh, dobro, kopanje jednog rova znači da je to organizovanje. Na ovaj ili onaj način to treba da ukaže da je u pitanju postojanje vojske." Dakle, sve što ja mogu da vam kažem jeste da je kopanje rovova, zapravo, manifestacija zaštite. To je potreba da bar spasite ono što imate. I mi smatramo da taj proces, taj organski proces, u kome je Fatmir Limaj odigrao tako bitan deo – ali to su činili i drugi, on je bio samo jedan od mnogih – svako selo je, bez sumnje, odlučivalo unutar sebe, ne zato što se neko vratio iz Švajcarske, ili neka velika ličnost koja je možda, a možda i nije bila u Glavnom štabu i rekla: "Ti treba da uradiš to, ti treba ono..." - to nije tako funkcionisalo. Nije se tako dešavalo. Sve se moralo odvijati po principu konsenzusa tih ljudi u selima - da li su voljni da tako rade. I naravno, do ove faze oni su shvatili da ukoliko ništa ne preduzmu, neće im ništa preostati, jer se pale usevi i tako dalje. To je ono što se dešavalo. Tako da kada se tokom razgovora pominju razni intervjui, prethodne nedosledne izjave i tako dalje, o koordinaciji, saradnji, sporazumu, to je zato što je to potpuno drugačija situacija, a ne situacija koja se uobičajeno dešava u oružanom sukobu. To je situacija gde grupa ljudi odluči da se stvarno osloni sama na sebe. Pitam se... gledam vreme, da li je...

SUDIJA PARKER: U svakom slučaju imamo više od deset minuta, ako je to prikladno?

ADVOKAT MANSFIELD: Deset minuta. Da, svakako jeste. Dakle, pitanje koje se postavlja da kada pogledamo prirodu ovog pokreta, mi kažemo da to nije pobuna, kažemo da to čak nije ni terorizam, bez obzira šta Srbi kažu. To je efikasno oslanjanje na sopstvene snage, na samoodbranu, ako uopšte želite da koristite bilo koji termin. Dakle, ako će Zajednički član 3 i konvencija primenjivati kriterijume pre nametanja obaveza nečemu što mi zovemo rasuta sela koja sama moraju da se organizuju, i bez sumnje pokušaju da uspostave neku hijerarhiju u čemu nisu u suštini uspeli. A dva člana, da tako kažem, koja su nam sugerisana, i ja ih naravno ne potcenjujem, ali pitam zaista koliko daleko mogu da vas odnesu – jedno pitanje je intenzitet ili dugotrajna priroda, o čemu je juče bilo reči, a drugo je organizacija snaga. Kako bismo uštedeli na vremenu, ja ću da se koncentrišem na organizaciju. I mogu li da kažem da smo takođe za vas pripremili odgovor po pitanju oružanog sukoba u pisanoj formi. Neću ga pročitati. Mislim da možda već imate to. Nisam siguran. Mogu li... oh, imate. To je samo to prvo područje, oružani sukob. Neću ga pročitati i neću ići detaljno kroz to. Tu je jednostavno kako bismo skratili stvari. A vi ćete biti tako ljubazni da pročitate kasnije. Međutim, jedna stvar koju smo istakli u ovom nacrtu naravno je minimalni nivo i obim organizacije. Ukoliko intenzitet sukoba može i mora da se pogleda u širem kontekstu, geografski govoreći, dakle ne gledamo samo šta se dešavalo u Lapušniku/Llapushnik, kao što je učinilo Tužilaštvo, već i u drugim delovima Kosova/Kosovë, postavljam pitanje: da li se isto primenjuje i na organizaciju ove samoodbrambene snage? A u suštini pitanje je ovo: šta je minimalni prag koji se mora primeniti, a mi kažemo da je izuzetno važno da se bavimo tim pitanjem, jer u suprotnom opet vodi do tih ciljeva koji su utvrđeni u Statutu i informacija i tako dalje koje sam pomenuo, tu mora jasno da se shvati kakav je cilj konvencija i na kakve sukobe će da se primenjuju? Šta je povod za primenu konvencija? Mi kažemo da ono što se dogodilo ovde jeste da su se povremeno pojavljivali ljudi u maskirnim

uniformama, imali su lovačke puške, pa čak i neke stare mitraljeze, ali ih nije bilo puno, pa čak i pribavljanja oružja sa druge strane granice koje je u to vreme dolazilo na Kosovo/Kosovë. Da li su ovo znaci organizacije koja ih primenjuje što šire može? Tužilaštvo nam zaista nije od pomoći. Oni kažu: "Oh, dobro, ovi kriterijumi nisu ispunjeni". Na primer: banditizam, kratkotrajnost, neorganizovane pobune, terorizam. To su samo eventualno smernice. Pa, ja to ne osporavam. Ali šta je onda minimalan prag ako nije to? Tako, na primer, da li je organizovani terorizam obuhvaćen ovim? Jer ako jeste – a ja ovo tek usput pominjem jer cenim ono što je Pretresno veće reklo ranije – jer ako jeste, onda svakako postoje i druge organizacije u svetu koje bi mogle da budu obuhvaćene: IRA, ETA i tako dalje. Dugo godina deluju, dominiraju nad određenim područjem, imaju mnogo oružja, maskirne vojne uniforme, postoje disciplinski kodeksi i sve takve stvari. Da li one potpadaju pod to ili ne ili je to nešto što je proizvoljno? Mi kažemo da je ovo suština ovog pitanja. To ne može biti proizvoljno. Tu mora da postoji jasno razumevanje i kažemo da ovaj predmet pokazuje mogućnost da ono što se desilo da je OVK, odnosno optuženi u ovom predmetu kao predstavnici OVK, je okarakterisana da ispunjava te uslove da bi se primenile te odredbe, a zapravo kada sagledate šta se dešavalo na terenu, vidite da nije postojala organizacija koja ni na koji način ne odgovara takvoj vrsti organizacije koja bi trebalo da pokrene te odredbe (...) *(Izbrisano po nalogu Pretresnog veća)* (...) I ako je potrebno... možda bih se samo referisao na tu fazu i bavio se njom detaljno nakon toga, jer želim da prođemo kroz to, zato što je izjava (...) *(Izbrisano po nalogu Pretresnog veća)* (...) ali je on prethodno bio upoznat od našeg veštaka gospodina Churchera. Zanimljivo je da su obojica i Churcher i Crosland koji su svedočili za Tužilaštvo imali iskustva u Irskoj i kao što se možda sećate, ja sam pitao pukovnika Croslanda sasvim malo oko poređenja između obe organizacije, a ima i mnogo drugih, ali nisam išao dalje u toj fazi. Ali što se tiče gospodina Churchera, on vam je obezbedio – to je dokazni predmet Odbrane broj DL13 – obezbedio vam je polazno mesto, i u ovom trenutku nismo znali da Tužilaštvo poseduje (...) *(Izbrisano po nalogu Pretresnog veća)* (...)

(...) *(Izbrisano po nalogu Pretresnog veća)* (...) Ali u stvari, mi ćemo da kažemo šta vam je gospodin Churcher rekao u svom svedočenju i ono što je rekao u svom izveštaju - da se zapravo odražava i prikazuje u (...) *(Izbrisano po nalogu Pretresnog veća)* (...) za Tužilaštvo. Dakle, ostavimo po strani to što su pripadnici OVK možda rekli ili nisu, da li je to Fatmir Limaj ili neko koga je pozvalo Tužilaštvo. Ostavite sve to po strani. Ljudi koji se sigurno razumeju u vojna pitanja pokušali su, očigledno, da snime situaciju na Kosovu/Kosovë. I priroda vojne komande, što možemo da pronađemo na četvrtoj stranici u dokaznom predmetu Odbrane broj DL13 i ono što se kaže o prirodi vojnog komandovanja je sledeće: "Tokom svedočenja u ovom predmetu se ponovo i ponovo čulo da svedoci govore o tome da su raspravljali o naređenjima ili su ih prihvatili. To ne može da implicira postojanje vojne komande u vojnom smislu. Osnovna razlika između stvaranja OVK i drugih snaga u sukobima na Balkanu bila je u tome da oni nisu imali vojnu...."

prevodioci: Molimo zastupnika da sporije čita. Hvala vam mnogo.

ADVOKAT MANSFIELD: ... komandnu strukturu". Dakle, da li on ovde iznosi gluposti ili ne? A naravno da smo pozvali nekoga ko je bio u OVK i radi se o pokušaju –

to je jedan od nekolicine obučениh oficira koji je zapravo služio u Bosni. I naravno da će se desiti upravo onaj kontrast koji gospodin Churcher pokušava da napomene u odnosu na ono što se dešavalo u Bosni, gde je on imao lično iskustvo. I naravno, treba imati na umu da Tužilaštvo ne mora da pokaže šta se događalo u Kosovskom zaštitnom korpusu, da je to bilo na istom nivou kao i NATO snage. Međutim, i oni sami, što ću da vam pokažem nakon pauze, nisu jasno shvatili koji opis najbolje odgovora ovoj konkretnoj sili. A sada da nastavimo sa ovim paragrafom broj 4 iz dokaznog predmeta Odbrane broj DL13: "Oni su se oslanjali na dobrovoljce koji su radili ono što se od njih tražilo ukoliko im je odgovaralo. Nije bilo nikakvih disciplinskih mera, osim oduzimanja oružja ili otpuštanja iz njihove grupe. To nije vrsta vojne komande kakvu vojno obučени oficiri priznaju." On je dao slikovit opis, zbog toga što neko kaže: "Sada si ti komandant i imaš taj i taj čin" to ne čini vojsku, niti to čini organizaciju u kojoj na terenu postoji efektivna struktura, čak ni osnovna. Ono što ja sada želim ovde da kažem je da tu nije postojala čak ni takva osnovna struktura koja bi povlačila za sobom odredbe Ženevske konvencije. A zatim govori kako su oni komunicirali. Kako su oni komunicirali? Jer, to je osnovno pitanje. Ako vas zamolim da probate da razmislite o tome kakvi su bili iskazi, šta nam se o tome govorilo? Ljudi su trčali s jednog mesta na drugo. Ljudi su išli jedni drugima u pomoć, jer su preko brda čuli da ima nekakve borbe. Dakle, pretrči se preko brda i nekom se priključi, to je onda organizacija, kako tvrdi Tužilaštvo. Dakle, ova odbrana ili samozaštita se uzdiže na nešto što stvarno nije bila. Ja nemam nameru da prolazim kroz ostatak iskaza gospodina Churchera. Mi smo to pomenuli u našem završnom podnesku. Ali mi tvrdimo da njegov iskaz ne treba da se odbaci. I očigledno, ako ne može da se odbaci, vraćamo se nazad na teret i standard dokaza, onda mora ozbiljno da se razmotri (...) *(Izbrisano po nalogu Pretresnog veća)* (...) Mogu li, gledam vreme, da nastavim posle pauze?

SUDIJA PARKER: Hvala vam. Nastavićemo u 16.05 časova.

(pauza)

SUDIJA PARKER: Gospodine Mansfield, pre nego što nastavite, da se pozabavimo onim pitanjem koje ste pokrenuli na početku vašeg izlaganja. Mi nismo skloni da prihvatimo ono što ste vi predložili. Vaš klijent je imao dosta prilike da se obrati Pretresnom veću. On je na samom početku dao dužu izjavu a zatim su se i tokom njegovog iskaza jako detaljno i opsežno obrađivala ta pitanja. Uzevši u obzir koliko imamo vremena, uzevši u obzir potrebe drugih optuženih, to bi bio put koji nije baš poželjan, čak ni tih pola sata, a kamoli više. Tako da bismo u ovom slučaju rekli ne. Hvala vam.

ADVOKAT MANSFIELD: Pripremio sam za vas primerke, da biste lakše pratili detalje u dokumentu, štampane primerke, to je (...) *(Izbrisano po nalogu Pretresnog veća)* (...) izjava. To je dokazni predmet Odbrane DL13, deo tog dokaznog predmeta DL13.

SUDIJA PARKER: Još jedna stvar mi je privukla pažnju. Zamoljeni ste, posebno dok čitate, da malo usporite.

ADVOKAT MANSFIELD: Da, izvinjavam se. Da.

SUDIJA PARKER: Prevodioci moraju da vas prate. Hvala, gospodine Mansfield.

ADVOKAT MANSFIELD: Samo proveravam da li imate primerke. Da, imate ih. (...) (*Izbrisano po nalogu Pretresnog veća*) (...) Važno je da se vidi na prvoj konkretnoj stranici, to je stranica broj 2, zapravo ko je on i šta je on. On trenutno radi... ne znam da li još uvek radi, ali sigurno je u vreme kada je izdato saopštenje radio na Kosovu/Kosovë kao načelnik Koordinacionog centra za razminiranje. Bio je oficir iste organizacije, kaže on, kada se priključio vojsci. Ali sledeći je paragraf taj koji ga stavlja u čvrstu poziciju u pogledu mišljenja koja on kasnije nudi. On je obučeni padobranac, komandos, borbeni ronilac, brdski prvak, instruktor za severne ratove, vojni ski instruktor, instruktor za pešadijsko oružje i čitanje karata. Zatim idem na paragraf "U oktobru 1998. godine". On je bio poslat u Kosovsku verifikacionu misiju. To je, kao što sam pomenuo ranije, bilo posle *Holbrookeovog sporazuma*. "Primio sam vojna kratka uputstva o situaciji u Južnom Cerneyu, u Engleskoj. Ta kratka uputstva uključuju takve stvari kao što su..." i onda ih nabraja. I to spominjem... on nije otišao neiskusno na ovu misiju. Dakle, u oktobru 1998. godine, a to je ponovo važan datum, jer ako je OVK, mi se ovde bavimo oružanim sukobom i organizacijom, dakle ako se OVK treba okarakterisati kao organizacija koja je došla do praga aktiviranja Ženevske konvencije, onda su to sigurno morali da postignu u oktobru 1998. godine, dakle dva ili tri meseca nakon perioda kojim se mi bavimo. Tako da bismo mogli da kažemo da je to važan period. I mi takođe kažemo, i ja to neću opet da ponavljam, ali sam spomenuo pre pauze, vrlo je zanimljivo da Tužilaštvo nije prepoznalo važnost ove izjave u vreme kada su ga svakako imali, odnosno zašto ga nisu uvrstili kao deo svoje argumentacije u ranijoj fazi ovog predmeta. Međutim, mi to sada imamo. Na dnu stranice se kaže: "Ja sam bio operativni oficir na Kosovu/Kosovë". Njegove odgovornosti su podrazumevale rukovođenje i koordinaciju terenskim patrolama na Kosovu/Kosovë. "Zadavao sam im zadatke svakodnevno." To je opet važno za svrhu njegove misije. Drugim rečima, on je morao znati šta se dešavalo na terenu kako bi mogao da proveri da li je došlo do smanjenja neprijateljstva, kakva je priroda neprijateljstva, da li je bilo koja strana kršila sporazum u periodu nakon *Holbrookeovog sporazuma*. Zatim na vrhu sledeće stranice kaže: "Primarna svrha ovih patrola u to vreme bila je da potvrdimo ono što se zapravo dešavalo. Srbi i OVK bi nam rekli određene stvari ali one su morale da budu verifikovane" – ponovo vidimo da on nije osoba koja uzima stvari zdravo za gotovo – "kako bismo bili sigurni da se *Holbrookeov sporazum* poštuje. Zapravo, niko nije trebalo da puca na druge. Kada se ovi uslovi nisu poštovali, morali smo da saznamo ko je odgovoran za kršenje sporazuma." Kako je vreme proticalo, ja sam počeo da se bavim vezama sa OVK. I u sredini stranice ima jedan paragraf koji treba da se prati zajedno sa iskazom gospodina Churchera: "Na papiru je OVK imala jedinstven lanac komandovanja, ali u praksi to nije bio slučaj. Ono što bi se moglo nazvati njihovim Glavnim štabom nije imalo nikakav kredibilitet kod komandanata zona. To je zbog toga što su zone utvrđene prema geografskim karakteristikama kao i ličnostima unutar onog regiona i stekli su autoritet prema

opipljivim aktivnostima na terenu i borci OVK bili su lojalni samo svojim komandantima zona. Treba shvatiti i razumeti albanski sistem klanova kada se bavi pitanjima kao što su ova. Jer se struktura i činovi određuju po tome koja je dominantna porodica." Dakle, još jednom, ovo je takođe odraz opisa koji sam dao generalno govoreći, o načinu na koji su se stvari odvijale u ranijim mesecima u godini, kada se ta organizacija iz gerilske organizacije pregrupisala u zaštitne grupacije u selima. To je očigledno razlog zašto lojalnost on opisuje kao nešto vrlo lokalno. Sve je vrlo lokalno. On kaže: "To bi značilo da se sa odlukama Glavnog štaba OVK nisu uvek slagali komandanti zona i stoga naređenja nisu bila izvršena." On daje i primer. Neću sada da vas gnjavim s tim. Na sledećoj stranici... i naravno, u oktobru se ne postavlja pitanje da li su postojale zone. Samo je pitanje koliko su bile uspešne: "Zone su bile jako odvojene i način delovanja se bitno razlikovao i nije nužno odgovaralo onome kako je bilo u drugim zonama." Čak je i unutar samih zona bilo frakcija koje nisu slušale komandante. Komandanti zona su to znali, ali su radili po svom nahođenju. Glavni štab OVK osnovan je 1998. godine bez ikakvih konsultacija sa komandantima zona. To je izazvalo veliku ravnodušnost u nekim zonama. Oni su smatrali da članovi Glavnog štaba nisu bili deo grupe i da ne rade ništa da bi bili deo grupe. Oni su osnovani da bi imali jedno prepoznatljivo i prihvatljivo telo koje bi se bavilo međunarodnom zajednicom." To je vrlo važno zapažanje. Ponovo u potpunosti odražava ulogu Krasniqija. Ili čemu je, na primer, služila propaganda, da se podigne moral i da se na neki način dobije podrška međunarodne zajednice. "Lanac komandovanja" on nastavlja "na papiru je bio ovakav: Glavni štab, pa komandanti zona i komandanti brigada." A zatim se bavi logističkom podrškom. Bavi se zonom Paštrik/Pashtrik, zonom Drenica/Dreničë – sad sam na sledećoj stranici – kao i kontaktima koje je redovno imao sa timovima koji su živeli sa OVK. Dakle, oni su bili kao posmatrački tim unutar OVK. Na vrhu 6. stranice kaže: "Ja sam svakodnevno bio u kontaktu sa mojim terenskim oficirima kako bih od njih dobio informacije i kako bi ih ažurirao o aktuelnim događanjima. Taktička komanda u svakoj zoni bila je pod odgovornošću pojedinih komandanata zona," i zatim daje određeni primer u sledećem paragrafu: "On je odgovorio..." a to je komandant Ramush " da su njegovi komandanti bili odgovorni za svoja područja i da su mogli da preduzimaju sve akcije koje su bile neophodne u tom području ili tim područjima." To opet ima veze sa opaskom gospodina Churchera o komandnoj strukturi: "Sve zone su radile na vrlo različit način. Neki komandanti su bili reacionarni. Neki su bili bolje organizovani, ali zapravo sve je zavisilo od ličnosti koja je bila glavna." To samo po sebi ne stvara vojsku u bilo kom smislu... oh, izvinjavam se.

TUŽILAC WHITING: Oprostite. Žao mi je što prekidam. Ali ova izjava koja se sada spominje je uvedena u dokazni materijal kao poverljiva na zahtev svedoka i mislim da to samo po sebi nije problem, sem identiteta svedoka i molim da kod spominjanja njegovog identiteta na 36. stranici, možda je to urađeno i pre 36. stranice, ali svakako na 36. stranici, da bude redigovano. Inače, mislim da ne bi trebalo da bude problema koliko ja mogu da kažem. I izvinjavam se što sam prekinuo.

ADVOKAT MANSFIELD: Da. Ne, to je apsolutno moja greška i izvinjavam se. Žao mi je zbog toga. U svakom slučaju, ja ću da izbegnem ponavljanje drugih imena. U stvari, ne mislim da je to potrebno, držimo se samo opservacija.

SUDIJA PARKER: Redigovaćemo referencu na 36. stranici.

ADVOKAT MANSFIELD: Zahvaljujem. Dakle, skoncentrisao sam se na sve zone koje su funkcionisale svaka na svoj način i rekao bih da uzimajući u obzir da je rečeno da je funkcionisala kao vojska, rekao bih da na svetu ne postoji vojska koja funkcioniše na taj način. "Operacije OVK su bile više lokalizovane nego da su se vodile na nivou cele zemlje. I imali su sposobnost da prilagode svoje operacije." Trojica ljudi su to spomenula. Možda se neću baviti ovim. Na dnu stranice, nešto sam spomenuo pre pauze: "Naređenja između zona prenosila su se usmenim putem. Bilo je vrlo malo pisanih naređenja, samo u izuzetnim uslovima" i onda se ovaj svedok bavio NATO bombardovanjem. On ne zna ko je organizovao ovaj pristup, ali pristup nije bio veoma uspešan. Ovde imamo još jednu odliku koju sam spomenuo pre pauze, na vrhu stranice broj 7, gde se kaže: "OVK je imala sistem kurira gde su ljudi fizički dostavljali naređenja bilo da su usmena ili pismena." Dalje, dole na stranici stoji: "Primenjivao se nasumični numerički redosled, tako da osoba broj 1 nije bila najvažnija osoba." Taj detalj je od manje važnosti, ali ono što se pitamo je kakav tačno može da bude karakter te organizacije koja je koristila taj sistem, koji je proizvoljan. "Nije mi poznato da li postoji sistem koji omogućava da se potvrdi da su naređenja primljena. I nije mi poznato da li su na snazi bila ikakva pravila ili disciplinska pravila unutar OVK. Više se radilo po sistemu - napravi problem i podnesi posledice. Ako postoje ikakva unutrašnja pravila, ona su primenjivana lokalno." Onda on daje neke primere kroz koje neću da prolazim. Sada ću ovde da završim, jer je ovo jedna dugačka izjava i mnogo više se bavi jednim znatno kasnijim periodom. Ali na 8. stranici u 4. paragrafu kaže se: "Ne mogu da dam nikakvu informaciju koja bi mogla da podrži teoriju da je OVK imala sistem komandovanja i rukovođenja. Oni su bili veoma razjedinjeni." Mi kažemo, dakle, da izjava koju je dalo Tužilaštvo, ne Odbrana, ima značajnu težinu zbog osobe koja je dala ovu izjavu, zbog njegove biografije, njegovog iskustva na terenu, mi kažemo u kritičnom trenutku. I stoga kažemo... mogu li samo da vas zamolim da se vratite na suštinski argument sudskog predmeta koji smo podneli danas, upravo u svrhu nekoliko opservacija koja su s njim u vezi? Opis situacije koju obrađujem je na izvestan način u vezi sa nesposobnošću Tužilaštva da samo načini dosledan opis situacije na terenu. Na trećoj stranici, a to je 8. paragraf ispod naslova "Preusmeravanje cilja Tužilaštva". I ja samo ovde pokazujem kako je Tužilaštvo opisalo OVK – to je samo indikacija, ne više od toga. Zapravo, naše sugestije su ispravne kada kažemo da je Tužilaštvo u svom pretpretresnom podnesku sugerisalo da je OVK imala "dobro organizovanu strukturu." Mi kažemo da je to nonsens. Zatim su u svojoj uvodnoj reči donekle ublažili svoj stav i rekli da je to bila "osnovna vojna struktura" - koja je funkcionisala... mi naravno kažemo da to nije postignuto. Međutim, oni ponovo ažuriraju i ponovo, u svom završnom podnesku kažu da je OVK organizacija koja potpuno podseća na organizovanu vojsku, nakon što je razvila mnoge od karakteristika organizovane vojske, služeći se tim načinom pisanja. I poslednje što su dodali, rekli su da sve te karakteristike ne moraju da budu na istom nivou kao NATO snage. Ali mi kažemo naravno, da ništa od tih opisa koje sam upravo pročitao nije tačno, jer je sve bilo prilično haotično, pogotovo u tako ranim fazama, kad su ljudi trčali okolo pokušavajući da prikupe dovoljno podrške da bar spreče Srbe da uđu u njihova sela. Ali postoji još jedna poenta koju pokrećemo u sledećem paragrafu, a to je: kada je zapravo otpočeo ovaj

oružani sukob? Jer iako, naravno, ne može da se očekuje da se ovaj datum odredi sa punom preciznošću, ovo je ipak jedno veoma zanimljivo područje. Optužnica kao početnu tačku određuje datum početkom 1998. godine. U pretpretresnom podnesku Tužilaštvo ne spominje ovo pitanje. Kada su davali uvodno izlaganje, kada su se vama obraćali, rekli su da je to bilo u februaru ili martu, do sredine maja, iako je već bio rekao veštak Philip Coe, a u završnom podnesku nema ništa o tome, nisu ništa rekli ni juče ili danas o tome - kada je navodno otpočeo sukob. I naravno, po našem mišljenju, postoji dobar razlog za to. A razlog je taj što oružani sukob u tom trenutku još nije počeo, jer ako ga je bilo, ako je to tako jasno da je došlo do oružanog sukoba najkasnije početkom 1998. godine, postoji veliko pitanje koje treba da se postavi, pitanje koje izaziva velike posledice i koje je bitno za pravičnu primenu prava - zašto za ime sveta u Miloševićevoj optužnici, na koju je utrošeno mnogo vremena – ja sam samo neke delove izdvojio – o incidentima u 1998. godini, pa o nekim činjenicama pre toga, sve do 1980-tih godina, gde je bilo prilike za Tužilaštvo da kaže da je došlo do oružanog sukoba koji je nesumnjivo pokrivao i zločine koji su počinjeni od srpskog režima za vreme tog perioda 1998. godine? Dakle, zašto nisu? Da li je to iz praktičnih razloga? Mi kažemo da je ovo još samo jedan primer toga gde mora da se pažljivo sagleda ova šira slika kad jednom počne donošenje procene u ovom predmetu. Jer, u stvari, nisu predmeti isti koji se dešavaju u istoj sudnici u isto vreme. Dakle, ako se samo pogleda ovo pitanje datuma i pitanje Miloševićeve optužnice, gde su sadržani veoma ozbiljni zločini, mi kažemo: zašto ništa od ovoga nije privuklo pažnju Tužilaštva? A kako nije privuklo pažnju Tužilaštva, onda ne zavređuje ni vašu pažnju. Dakle, pre nego što ostavimo skelet, mogu li da pojasnim, to sam činio sve vreme kada je slučaj odlagan, jer ne želim da trošim vreme koje je za to potrebno. Na 5. stranici, to je sledeća stranica, našeg podneska o nadležnosti, dosta opširno se govori o relevantnosti zaključaka organizacije Human Rights Watch, koju je spominjalo Tužilaštvo u svom izlaganju, kao i u svom završnom podnesku. Mi priznajemo da pored te organizacije postoji još dosta drugih organizacija, bar tri druge organizacije, koje se spominju u našem podnesku, a čije zaključke Tužilaštvo nije spomenulo, niti iznosilo pred vas. Mi ne nameravamo da sada iznosimo pred vas sve te zaključke, već smo samo hteli da kažemo da zaključci organizacije Human Rights Watch nemaju ništa veću težinu za određivanje prirode ovog oružanog sukoba, nego, recimo, zaključci američkih diplomata koji su karakterisali OVK kao terorističku organizaciju. Mišljenja drugih ljudi, pa čak i mišljenje Vlade Srbije, po ovom pitanju, nisu ni konačna, niti imaju najveću težinu. Interesantno je da se u *Predmetu Milošević* došlo do zaključka da ne treba puno pažnje da se posvećuje ovom pitanju. Sud je u tom slučaju rekao da bi mogli da nastave, bez obzira na zaključke organizacije Human Rights Watch. Ali kako sam shvatio, Tužilaštvo je uložilo prigovor na taj drugi materijal koji se nalazi ispred vas. Ja to isto neću da zahtevam ni od vas. Ukoliko se Tužilaštvo sa tim složi, ja ću isto tako da pristanem da se ovo pitanje ostavi po strani i reći ću da vi ne morate da obraćate posebnu pažnju na te paragrafe iz našeg podneska. Nadam se da ovo odgovara gospodinu Whitingu ili možda on ne može sada da se o tome izjasni. U tom slučaju može da kaže kasnije. Da li mogu sada da pređem sa pitanja oružanog sukoba na jednu od tri glavne teme koje sam najavio da ću da obrađujem? Očigledno je u pitanju obimna tema. Pokušaću da ga iznesem bez ponavljanja teza koje smo izneli u našem završnom podnesku, ali ovo je značajno pitanje zato što zahteva od svih a naročito od vas, članova Pretresnog veća, da razmislite kako da na najbolji mogući način procenite materijal i da

ustanovite da je to materijal koji će na kraju krajeva biti kategorisan kao materijal koji u dovoljnoj meri zadovoljava zahteve neophodne da vi dostignete vašu konačnu odluku koja će biti van svake razumne sumnje. Po našem mišljenju, postoje razne kategorije materijala koji ste vi dobili. U svakoj od ovih kategorija postoje ozbiljni nedostaci. Interesantno je da u slučaju svedoka, kod kojih je bilo puno nedostataka, upravo na te svedoke se Tužilaštvo najviše i oslanja. Dakle, kategorije materijala ili svedoka koje ćemo sada da analiziramo su sledeće. Prvo imamo svedoke koji su proglašeni za neprijateljske svedoke, za koje ste vi dobili određene podneske i zahteve kojima je udovoljeno i gde smo imali pitanje prethodnih kontradiktornih izjava. Ja ću se kasnije vratiti na to. Mi ovde ne pokušavamo ponovo da otvaramo pitanja koja su raspravljana tokom suđenja. Ali imamo svoje stavove u kontekstu ciljeva ovog Suda i pre svega, uloge koju ovaj Sud ima i smatramo da najviši standardi treba da se primene ne samo na pitanje oružanog sukoba, nego i na pitanje kako analizirati i kako oceniti ovaj materijal. Dakle, prva podkategorija su neprijateljski svedoci. Druga kategorija, u njoj postoji samo jedna osoba koju ću ja sada ovde nazvati Luan. Ja mislim da svi znaju na koga mislimo. On je u posebnoj kategoriji zbog posebne uloge koju je imao u ovom predmetu, koja takođe sama po sebi stvara teške probleme. Onda imamo treću kategoriju u kojoj su žrtve, nazvaću ih "preživeli žrtve" ako mogu tako da ih opišem. Ima ih nekoliko i navešću sada ko su one. Ono što je Tužilaštvo uradilo, jeste da prihvate ili da traže od vas da vi prihvatite sve ono što su ovakvi svedoci rekli. Oni su to od vas tražili naročito juče u svom završnom izlaganju. Od vas su tražili ono o čemu u anglosaksonskim zemljama sudovi pristupaju vrlo obazrivo, a to je da se traži potkrepljivanje iz drugih izvora koji bi se mogli nazvati rđavim, ili su u najmanju ruku nepotpuni ili manjkavi. Naravno, to je nonsens da se traže potkrepljujući dokazi iz nekih drugih izvora. Treba gledati svaki pojedinačni izvor da se odluči u kojoj meri se može na njega oslanjati. Ovakav pristup možda ponekad primenjuju domaći sudovi, iako je to dosta retko. Ali u ovom ovde slučaju, pred ovim Sudom, na ovom nivou, ovo bi bilo veoma nepoželjno. Što se tiče neprijateljskih svedoka, dakle kod one prve podkategorije, hteo bih da naglasimo koliko je ovde pristup važan. A to se odnosi ne samo na neprijateljske svedoke, već na sve svedoke u ovom predmetu. Ono što je Tužilaštvo tražilo da uradite je sledeće. Oni su rekli "Pa, možda je bilo nekih svedoka koji su lagali." Ja sada u kratkoj formi iznosim njihov stav. "Možda je bilo nekih svedoka koji su lagali, ali imate pravo da prihvatite te laži, možda čak ni da se ne obazirete na laži, na osnovu toga što je tamo bilo i nekih drugih stvari, nekih drugih izjava koje vi možete da koristite u prilog tvrdnji Tužilaštva." Dakle, ja sam ovde ukratko to izneo. Ta tema se ponavlja kod više svedoka, jer recimo, neki svedoci koji su bili žrtve, po nama, jedan sigurno, su lagali u sudnici zato što su bili ili u ozbiljnoj zabludi ili što su bili zbunjeni. Dakle, kada imate ovakvu situaciju, gde svedok laže ili je u velikoj zabludi, morate da postavite sebi jedno fundamentalno pitanje – da li je poželjno na međunarodnoj sceni da se donose odluke i presude ovog značaja u ovakvom kontekstu? Da li može od vas da se traži da vi selektivno prihvatate razne izjave svedoka, razne delove izjava svedoka? Ja sada neću da tražim da ponovo analizirate sve one argumente koje smo izneli pred vas a koje smo spomenuli u svom završnom podnesku. To smo uradili u pisanoj formi. To je pred vama. Vi ste o tome doneli odluku. Ali sva ta pitanja i dalje imaju uticaja na dalja pitanja koja se nalaze pred nama. U odnosu na neprijateljske svedoke, koji dolaze prvi u analizi, ono što ste vi rekli u odnosu na ovo pitanje u 29. paragrafu jeste i ostaje tako, primarni i normalni standard. I mi bismo to prihvatili,

međutim u osnovi ova olakšica nema svrhe, jer na kraju i to ne samo kao deo procedure već i kao deo rutine i sve većeg pritiska, što vi u drugom delu ovog paragrafa i kažete da namera ove odluke nije da se raniji svedokov iskaz uvrsti u dokazni material. Ali, ponavljamo, pristup Tužilaštva je takav da nagoveštava rizik da će se to u buduće sve češće događati na ovom Sudu. Po našem mišljenju, možda su Sud i Tužilaštvo suočeni sa teškom situacijom, ali upravo te situacije predstavljaju način da se dođe do pouzdanih dokaza. I ovaj Sud mora da primeni još strožije kriterijume nego što bi primenio domaći sud. I to je razlog zašto mi kažemo da standardi međunarodne pravde, ako ni zbog čega drugog, moraju biti veći. I naravno, u 33. paragrafu vi to i kažete i zbog toga upravo tražim da preispitate generalni pristup dokazima, jer u suštini, ono što se kaže: ukoliko odlučite u nekom slučaju da je svedok lagao a u nekim slučajevima da nije, jer ako je lagao o boji čarapa ili o nečemu što nije relevantno, to nije važno, već je lagao o suštinskim stvarima, u tom slučaju možete da se zapitate da li je razumno da se kaže: "To uopšte nema veze." To je ono što Tužilaštvo radi. Sada ćemo da vidimo da li je taj svedok rekao, a sada govorim o komandnoj strukturi ili šta je to god bilo - da je Fatmir Limaj bio u centru strukture u zoni Paštrik/Pashtrik ili gde je to već bilo. I kažemo, to je skok, to je preskok od toga da kažemo da je moguće laži prilagoditi, ili zbrka koja, tvrdimo, zahteva u ovoj situaciji daleko oštriju kontrolu, I konačno tvrdimo da mnogi od ovih svedoka, ako odlučite da su lagali, onda ne možete da kažete: "Pa, želimo da procenimo njihove prethodne nekonzistentne izjave prilikom rasprave sa neprijateljski nastrojenim svedocima".

To se odnosi na paragraf broj 33 gde se kaže: "Na Pretresnom veću je da utvrdi koju će težinu dati ovim video snimcima". Reč je o ova dva neprijateljska svedoka o kojima govorim "kada se budu procenjivali dokazi na kraju suđenja". I vi onda kažete da će to zahtevati veoma pažljivo razmatranje od strane Pretresnog veća. I u tom kontekstu, naime pažljivog razmatranja od strane Pretresnog veća, mi kažemo kako bi pažljivo razmatranje u ovoj kategoriji neprijateljskih svedoka, na primer u konačnici trebalo da rezultira da prethodni iskaz ne zamenjuje, niti dopunjuje stvarno svedočenje. Bez obzira kakve su namere Tužilaštva, usmeno svedočenje bi na kraju krajeva trebalo da bude dominantno. A ukoliko vi smatrate da je sadašnje usmeno svedočenje lažno, onda mi kažemo da je to značajno. I zbog uslova pod kojima su prethodne izjave uzete, mi kažemo, konkretno, ako uzmem kao prvi primer kako je uzeta izjava Shukrija Bujae u tom kontekstu, a zatim ću da pređem na Behlulija. Ono čega morate da se prisetite, jer ako koristite prethodnu izjavu, kako biste zamenili ono što je rečeno u sudnici, onda morate da pogledate kako je uzeta prethodna izjava i okolnosti pod kojima je ona uzeta. Jedna od očiglednih opaski, a to će se odnositi na mnoge od ovih slučajeva, jeste šta osoba zna o tome gde postoji istraga o ratnim zločinima na području gde je ta osoba imala izvesne nadležnosti. Pomislite šta sve onda toj osobi može da prođe kroz glavu? Čak ako nije pozvana kao osumnjičeni, ako se ni za šta ne tereti, svakako će takva osoba biti zabrinuta zbog eventualnog rizika kome može da bude izložena. Jasno je da to važi za Shukrija Bujau. Zapravo, njemu je rečeno tokom prethodnog razgovora u jednom trenutku da se i njegovo ime pomenulo. Dakle, njemu je bilo poznato, ne samo da je ovo istraga o ratnim zločinima, već da je i njegovo ime pomenuto i jasno je da mu se neće postavljati pitanja zato što nema šta relevantno da kaže. Onda počinje proces procene da se vidi koliko toga što je rečeno tokom razgovora pod takvim okolnostima, kada ste već odlučili da je njegovo sadašnje svedočenje u sudnici, zapravo, bila čista laž. Ukoliko je njegovo

svedočenje u sudnici bilo lažno, onda morate da uzmete u obzir i šta je prethodno rekao i reći da je iz nekih drugih razloga to, takođe, bila laž. Ali u svakom slučaju, naravno, onda se postavlja i drugo pitanje o kom govorimo u završnom podnesku, a ovo je dobar primer - to je sistem obavljanja razgovora pre svedočenja u sudnici. Jer ako razmišljate o nekonzistentnosti sa prethodno datim izjavama, onda morate da vidite kako je došlo do tih promena. Dakle, kao što znate u ovom konkretnom slučaju, a i u brojnim drugim, taj proces pripreme svedoka se ne snima. Nemate zvanični zapisnik, a da ne govorimo o video snimku i o tome šta se desilo u ovom konkretnom slučaju - kada je on došao da pruži dokaze o tom pitanju. Ali nije ovo jedini slučaj u kom nedostaje takav materijal. Drugim rečima, šta je doprinelo toj promeni? To je pretpostavka Tužilaštva šta je izazvalo promenu, jer je njihov stav da je on rekao istinu u prethodnoj nedoslednoj izjavi, kada je govorio o Fatmiru Limaju, kao što su rekli jednom prilikom. Ali ono što se ovde desilo jeste da je informacija koju je Odbrana dobila dan pre njegovog svedočenja u sudnici bila kratka. I to je jednostavno ukazalo samo na to da on neće moći da govori o strukturi OVK, o čemu je govorio u prethodnom razgovoru, i da Fatmir Limaj nije bio njegov komandant. To je sve što je tu rečeno. To je vrlo interesantno ali, naravno, ne kaže nam mnogo o tome kako je došlo do toga da će on o tome da govori. I naravno, pismo koje je poslato, čiji ste deo videli a mi smo o tome govorili u završnom podnesku - da je Tužilaštvo vrlo dobro znalo, s obzirom na taj pripremni razgovor, da on neće reći ono što je prethodno rekao ili su bar mislili da neće reći ono što im je prethodno rekao. I to je važno, jer to ide upravo u suštinu stvari koje ste vi dali u svojim pravilima, i polako smo klizili prema situaciji da je za Tužilaštvo bitno da pozove one koje su po njihovim merilima relevantni, čak iako ono što imaju da kažu nije istina, jer je po njihovom mišljenju postojala struktura OVK i Fatmir Limaj je bio u centru te strukture, i tako dalje. Ono što su oni rekli u pismu od 14. marta, nakon što je bio pozvan ove godine, je sledeće: "To je bio naš neposredni utisak da mu je bilo poznato šta je rekao u svom razgovoru sa Tužilaštvom i da namerava da odstupa od onog što je ranije izjavio i da je zabrinut zbog toga što će mu se predložiti u sudnici taj razgovor sa Tužilaštvom." Mi smatramo da ono što je trebalo da se desi u korektnim okolnostima jeste da imamo tačan zapisnik o tome šta se desilo između Tužilaštva, koje je imalo vrlo jasnu sliku šta je želelo da utvrdi i kritičnog svedoka na koga se pozivaju, ali ne na ono što je on rekao u sudnici, nego na ono što je rekao u svojoj prethodnoj nedoslednoj izjavi. I to je jasno, jer oni su znali da će gotovo sigurno zatražiti da se on tretira kao neprijateljski svedok. Mi smatramo da je potrebno da postoje odredbe koje sankcionišu ovakvu vrstu prakse. Ako nameravate da pozovete svedoka, koji je najčešće u sudskoj nadležnosti, za koga se veruje da neće reći istinu, da li je to onda standard koji može da se primenjuje ovde, odnosno da se poziva svedok za koga se ne veruje da će da kaže istinu, a onda će da se kaže Sudu: "Vi to rešite". Zato mi kažemo da je ovo odabiranje iskaza. I ovo što se dogodilo ovde, nije smelo da se dogodi. Oni uopšte nisu smeli njega da pozovu. Vi ne biste bili uskraćeni za istinu, jer mi kažemo da je sada gotovo nemoguće reći šta je istina u njegovom slučaju. Ali bojim se da ću morati da pogledam razgovor na trenutak. Ali pre toga, ima još nešto u slučaju Shukrija Bujae što je veoma važno. Ako pitanje za koje vas mole da odlučite - a mi smatramo da niste o tome uopšte ni trebali da razmišljate, ali ako odlučite, treba da označite da ovo nije zadovoljavajući proces - ali ako ulazite u ovo što je on ranije rekao, mogu li da vas podsetim šta je prethodno rekao? Naravno, radi se o razgovoru s njim. Tužilaštvo je već prethodno koristilo ovog svedoka. Koristili su ga, ako mogu da vas

podsetim, na suđenju Miloševiću kao svedoka Tužilaštva da bi se bavili, ne samo događajima iz 1999. godine a o tome je govorio tokom svog svedočenja, već je i dao izjavu. I jedan od njegovih prigovora u ovom predmetu je da ono što se tada desilo, što je i Tužilaštvo imalo u svojim rukama, jeste prilično različito od onoga što se dogodilo ovde. Tom prilikom, 2001. godine, a vi ste čuli taj materijal, s njim je obavljen razgovor tokom više dana i dat mu je zapisnik razgovora, on je to pročitao, potpisao i on je mislio da će se ista procedura ovde odigrati. Ali kao što vam je poznato, nije tako bilo. Imali smo video snimak i postojao je spor oko toga da li je on mogao da otvori CD ili nije. U svakom slučaju, ostavimo to sada po strani. Šta je on rekao u izjavi koju je dao za Tužilaštvo vezano za Miloševićovo suđenje? On je, zapravo, govorio o svom dolasku 1998. godine. Govorio je o tome s kim je došao, govorio je o komandnoj strukturi. On pominje Fatmira Limaja i tako dalje. I kada sam ga u unakrsnom ispitivanju pitao, on je naveo sedam zona sa područjima odgovornosti, komandante zona i tako dalje. Sve to pre nego što dođemo do 1999. godine. Mogu da navedem referencu, znam da to nije dokazni predmet, ali taj materijal iz izjave nalazi se pred vama. I ono što je on rekao u izjavi u *Predmetu Milošević* u potpunosti je konzistentno s onim što je rekao ovde u ovom predmetu o komandnoj strukturi ili nedostatka strukture u vezi ovog relevantnog vremenskog perioda, dakle 1998. godine. Dakle, pre nego što odlučite da ćete se oslanjati na video snimak, morate da se prisetite da je on pre toga dao izjavu koja je konzistentna. I šta treba da uradite? Da izaberete onu iz *Predmeta Milošević* ili ne. Ili kažete: "O, ne, nećemo je koristiti jer je data za druge svrhe". Da li o istini treba da se odlučuje u zavisnosti od toga koja je svrha te izjave? Mislim da ne treba. Odluka o pouzdanosti ovog svedoka ne može zavisiti od takvih kriterijuma. Izvinjavam se što idem ovako u pojedinosti, ali s obzirom na to da Tužilaštvo od vas traži da se na to oslonite, a mi kažemo da ne treba da se oslonite na prethodne izjave, da li mogu da vas zamolim da na kraju pogledate delove onoga što je on izjavio? Prisetićete se da sam vam već o tome govorio ranije. Nešto od toga je i u našem završnom podnesku. Molim Tužilaštvo da bude tako ljubazno ako možemo da dobijemo... to je dokazni predmet Tužilaštva broj P160 i želeo bih da se vratim na neke stranice pre onih koje su navedene u završnom podnesku. To je 22. stranica. Ako može da se prikaže na sistemu *Sanction*. To je na dnu 22. stranice. Želeo bih da ovo pogledamo, jer ćete odmah da vidite... Molim da se uveća, kako bismo mogli da pročitamo. To je pri dnu stranice. Tu piše: "Pomenuli ste u prethodnoj izjavi". Ne znam da li možete da vidite. "Pomenuli ste u prethodnoj izjavi". Ovde. Ako možete da uvećate. Ovde se, zapravo, pominje izjava koju je dao Sudu u vezi Miloševića. Nije doslovno navedeno, ali to jeste to. I pitanje je koliko ćete se pozivati na ovo. Čak i ako pogledate ovo i odlučite da trebate da birate da li ovo ima zadovoljavajući osnov ili ne. Jer videćete da je ovo kao more. Ovde se stvari menjaju. Značenja nisu sasvim jasna, i to nije situacija, mi kažemo da čak ni u ovom razgovoru, i ja ne želim da to vadim iz konteksta. Naravno, vi ćete svakako još jednom da pročitate čitav razgovor ovog video snimka. On ovde govori o vremenu kada je Fatmir bio lider jedinice koja je ušla na Kosovo/Kosovë i da li su mu u to vreme dodeljene dužnosti. Vidite, to je sledeće pitanje "pojedine ili specifične dužnosti". Dakle, za istražioca je D.B. "S.B [Shukri Buja]: 'Ne, ne. Do našeg dolaska u Drenicu/Dreničë nismo imali konkretne dužnosti, to je za ove u grupi... Kada smo stigli u Drenicu/Dreničë onda je Fatmir Limaj bio postavljen da vodi jedinicu". Dakle, to je ono što on kaže ovde, ali vi ćete da vidite da ono što, zapravo,

on hoće da kaže ili što verovatno hoće da kaže, nalazi se pri vrhu sledeće stranice broj 23. Molim vas sledeću stranicu i uvećajte vrh.

TUŽILAC NICHOLLS: Gospodin Younis kaže da će nam trebati neko vreme, jer smo imali samo 22. stranicu. Rekli ste mu samo za 22. stranicu.

ADVOKAT MANSFIELD: Izvinjavam se. Mora da je došlo do nesporazuma. To je početna stranica.

TUŽILAC NICHOLLS: Treba nam samo malo vremena da izvučemo 23. stranicu.

ADVOKAT MANSFIELD: Ako je to previše teško, ja ću... Oh, hvala vam. Isto važi i za naredne stranice, ali ako bude suviše komplikovano onda mogu da nastavim i bez toga, jer ono što hoću da pokažem je vrlo jednostavno. Na vrhu 23. stranice on nastavlja: "Dakle, Fatmir Limaj je vodio jedinicu sve do našeg dolaska u Klečku/Klečkë i ja sam njega uvek smatrao za svog prvog komandanta." Pitanje: "Kada ste došli u Drenicu/Drenicë, da li ste još uvek bili zajedno kao grupa?" i tako dalje; a on kaže: "Da." Onda dole malo niže pri dnu, on opisuje ono o čemu sam ja već danas govorio. Dakle, mi kažemo da postoji interpretacija celog ovog razgovora koja je srodna opisu koji sam vam ja izložio u vezi prirodnog rasta organizacije koja ima ulogu zaštite. I dalje kaže: "Možda u Drenici/Drenicë. Zapravo, u selima gde smo videli vojnike OVK. Mi smo se razmestili po kućama. Tu smo ostali. Ne znam, nekoliko dana. Dobili smo naređenje da odemo i organizujemo to područje, kako se tada zvalo." I onda na ostatku stranice navodi razna područja. A pri vrhu stranice postavljeno mu je pitanje ko je davao naređenja. "Ko je izdao naređenje da morate da odete na ta druga područja?" Sada ću da pređem na sledeću stranicu. Ukoliko imamo iste poteškoće sa narednom 24. stranicom, nastaviću za trenutak. Šta je on zapravo rekao na sledećoj stranici: "Mi nismo znali ko je izdao naređenje ali zapravo naređenje smo dobili posredstvom Hashima Thačija." I onda dolaze pitanje i odgovor za koje mi smatramo da su veoma važni: "Da li vam je Hashim Thaçi pomenuo činjenicu..." Hvala, upravo sam na vrhu te stranice. To je važno, jer ako je rečeno da to nije... to je jedan razgovor, a mi kažemo da je to veoma uobičajeno u ovim razgovorima. Jasno je šta je ispitivač imao na umu. Jasno je koja je teza Tužilaštva, jer ovde piše, nekad je to veoma suptilno: "Da li vam je Hashim Thaçi pomenuo činjenicu da će Fatmir Limaj biti komandant te jedinice koja će otići na to područje?" A njegov odgovor je "ne", a nije "da": "Mi smo zapravo znali da je Fatmir Limaj najkompetentnija osoba, jer je poznavao to područje". Dakle, kada on na prethodnoj stranici kaže: "Oduvek sam smatrao da je on moj komandant" to je zato što je on bio najkompetentnija osoba, jer je poznavao taj kraj. Da li će se ovo stvarno koristiti da bi se ukazalo na vrstu strukture i vrstu komande koja je potrebna Tužilaštvu za svrhu ove optužnice? I onda se kaže: "Fatmir Limaj je dobio zadatak da koordinira rad." Kao što znamo iz izveštaja veštaka, koordinacija nije isto što i komandna struktura na način na koji su to opisali gospodin Churcher i drugi. "Dok sam vršio koordinaciju sa Fatmirom... to je bio način organizacije rada, jer jedno vreme nije bilo nikakve organizacije." Tu se mi slažemo. "Nije bilo organizacije jedinica. Informacije su se morale doneti Fatmiru, a potom od Fatmira Glavnom štabu, a onda su se oni mogli vratiti kod nas i reći nam šta je bilo sledeće što moramo da uradimo." Ovaj zadatak koji vam je dodeljen, kojim se imenuje Fatmir Limaj

za vođu jedinice i koji je vas poslao u neko područje, da li ste dobili zadatak da tamo ostanete?" Ali nije to tačno ono što je on rekao ali nema veze. "Da li ste dobili zadatak da tamo ostanete? Da li ste oformili bazu? Da li ste počeli da se organizujete u onoj meri koliko je to bilo moguće?" "Fatmir Limaj je bio imenovan da ode i da se organizuje u Klečki/Klečkë, u selu Klečka/Klečkë." Dakle, tu se opet ne govori ni o kakvom komandantu regiona. "Kad sam informisao, informisao sam opet Hashima..." On je informisao Hashima "da ću organizovati selo" i tako dalje i kaže ime sela... "Oprostite, da li je Hashim obavestio vas da organizujete?" Dakle, onaj ko postavlja pitanja to smatra neprihvatljivim. Ali Buja nastavlja: "Ne, ne. Ja sam njega obavestio." Ispitivač: "Od vas se tražilo...", "A u stvari, mi smo tamo organizovali." A zatim na vrhu 25. stranice kaže: "Tako da, zapravo, u to vreme... tada nisu mogli da nam naređuju 'idi tamo, idi ovamo', jer nismo mogli da znamo gde bi uopšte mogli da odemo, ali smo mi odlučili u koje kuće bih ja mogao da odem, gde ću da budem siguran i gde ću moći da počnem da se organizujem." A to je upravo u skladu sa prirodnim rastom zaštitnih snaga. "Dakle" kaže ispitivač "vi ste imali prioritet da odlučite prema vašoj proceni... i onda ste odlučivali gde..." Buja: "Mi smo bili nezavisni u tome gde da se smestimo, znači ko u koju porodicu". Upravo to je poenta (...) (*Izbrisano po nalogu Pretresnog veća*) (...) "jer nismo poznavali sve porodice." A onda u ostatku stranica bavi se pitanjima u vezi s tim. Sada ćemo da pređemo na 26. stranicu. Pitanje na početku stranice ponovo se bavi izdavanjem zadatka: "To znači da je svaka osoba bila raspoređena u neko područje. Te zadatke su izdavali Thači i Drenica/Drenicë?" I onda on daje ovaj odgovor: "Zapravo, smernice nisu bile u obliku naređenja, jer se sve znalo. Samo nam je bilo rečeno gde da idemo. A tamo smo odlazili jer nije bilo organizacije." Onda na toj stranici govori o tome kako je izveštavao Fatmira. A dalje kaže: "Kada sam se vratio, to je zapravo bilo na početku, to nije bilo u Klečki/Klečkë, ali tri vojnika su otišla i zaustavila se na nekom drugom mestu." A zatim pri dnu stranice kaže: "Zapravo, kada smo stigli u Klečku/Klečkë, bili smo samo nas dvojica, ja..." i tu navodi još nečije ime. Dakle, ovo su sve stranice... neću kroz sve ovo da prolazim u ovoj fazi, ali eventualno nas dovode do onog dela koji se nalazi u našem završnom podnesku, a tamo on naglašava, i možda bismo mogli samo da dođemo do stranice... zamoliću da se stavi 32. stranica. Na toj 32. stranici govori da nema komandnog mesta, govori o malim jedinicama od po deset vojnika i ponavlja da što se organizacije tiče "Nije bilo komande, iako se zvalo komandom ali nije funkcionisala kao takva. Ljudi su dolazili prijavljivali za vojnike OVK" i tako dalje. To je opis nečeg sasvim različitog od onoga što bi Tužilaštvo želelo. I naravno, ovo je veoma blisko onome što je rečeno na sledećoj stranici, gde se iznose sugestije i mi kažemo, čak se vrši pritisak da smisli neku strukturu i da smisli nešto što je na kraju postala osnova za argumentaciju Tužilaštva, jer na 34. stranici, na vrhu je u stvari nastavak onog što se događalo na 33. stranici, dakle kada pogledamo vrh 34. stranice, osoba koja postavlja pitanja žarko želi da u kopanju rovova pronađe organizaciju, a na vrhu 34. stranice on kaže: "Bez obzira na to da li je bilo borbi ili nije, hteo bih da naglasim... u trenutku kada smo imali neku vrstu strukture u izvesnom smislu u toj zoni. U aprilu 1998. godine bilo je redovnih nedeljnih sastanaka u Klečki/Klečkë". I tu ispitivač kaže: "Koliko je meni poznato". Dakle, ne kaže se da li je bilo, nego mi kažemo da je bilo: "Da li ste vi učestvovali u tim redovnim nedeljnim sastancima?" Odgovor nije potvrđan, jer je on navodno trebalo da koordinira stvari sa Fatmirom. Odgovor je: "Ne, jer nisam bio deo komande iz Klečke/Klečkë". Ponekad su reči pogrešno prevedene: "Postojale su posebne

prilike kada sam učestvovao." Navodi jedan slučaj kad je to bilo u maju. I onda on navodi dalje dole na istoj stranici: "Kada sam bio u području Krajmirovca/Krojmir ja sam pomagao. U to vreme nije se moglo, nismo imali definisane ni čete, ni bataljone. Imali smo samo položaje. Ja sam pomogao da se nadgledaju rovovi, bunker i slično. Imao sam podršku Fatmira i Glavnog štaba." I onda dolazimo do pasusa koji je vrlo zanimljiv jer Tužilaštvo tvrdi da možete da se oslonite na ovo što je rekao: "Ja sam mislio da je Fatmir član Glavnog štaba. Mislim da je većina ljudi mislila da sam i ja bio član Glavnog štaba". Evo, tu odmah može da se vidi pod kojim uslovima su njih dvojica delovala u to vreme i svakako tokom ovog razgovora je očigledno da je došlo do pogrešne percepcije a to je bilo za vreme unakrsnog ispitivanja... za vreme glavnog ispitivanja gde sam ja uložio prigovor na neka postavljena pitanja, jer nije bila sasvim jasna osnova po kojoj on imao svoje informacije. Na 36. stranici, ne tražim da se to stavi na monitor, jer je to u našem završnom podnesku, istražilac stalno postavlja isto pitanje o elementarnoj strukturi i o dijagramu koji je nacrtan. Mi tvrdimo da je to besmisleno. Drugim rečima, tu se Čeliku stavlja odmah ispod Glavnog štaba, a okolo se nalaze svi ti punktovi. Sada ću da postavim jedno retoričko pitanje. Ako bilo šta od ovoga ima nekog smisla, zbog čega onda kada su osnovane zone u junu i julu, pa čak do jeseni, ako je Fatmir imao, kao što se tu navodno opisuje ili nagoveštava u dijagramu, položaj komandanta u Klečki/Klečkë nad celim regionom, zašto onda on nije promovisan u komandanta zone? To bi bila logična stvar. Onda bi on bio komandant zone od tog trenutka. A struktura koju su imali, koja je efektivno... prema ovoj strukturi se vide dve zone, sa desne strane zona Nerodimlje/Nerodime i sa leve strane zona Paštrik/Pashtrik. Mi tvrdimo da stvari nisu tako funkcionisale. I pogrešno je na taj način Limaja smestiti u centar, u srž svega ovoga. Dakle, svi ovi dijagrami, njegovi odgovori, a to je prilično dugačak razgovor – i neću vas sada detaljno upoznavati sa ovim delom, gde je jasno – jasno je da on tu u početku greši - kakva je bila njegova percepcija. Ali, zapravo, jedno je postaviti pitanje da li je stvarno opis koji je dao u skladu sa opisom koji je dao Fatmir Limaj - da su ljudi odlazili u područja koja najbolje poznaju, organizovali se gde su najbolje mogli, tražili ljude kojima mogu da veruju. I vi ćete se setiti da je praksa bila da onaj čovek koji nekog dovede jeste i odgovoran za njega. Drugim rečima, vi samo dovodite ljude kojima možete da verujete. Dakle, to je bilo organizovano po horizontalnoj liniji, a ne vertikalnoj, kao što se ovde tvrdi. Dakle, mi kažemo da ovo... naravno, prvenstveno kažemo da ovaj svedok može biti zaboravljen, jer ako ćemo za njega da mislimo da govori gomilu laži ovde vama, a mi to kažemo da bez garancija procesa koji se vodi a posebno vrsta mera koje se preduzimaju u građanskom pravosuđu gde celu stvar diriguje pravni proces od samog početka, ona nije u rukama strana, a bez toga sasvim je nejasno koje pritiske strane trpe. Ali u svakom slučaju, morali bismo da se vratimo na izvornu Miloševiću izjavu, pod čim podrazumevam izjavu datu u *Predmetu Milošević*. Ako mogu u istom dahu da se pozabavim i drugim neprijateljski svedokom i nadam se da s njim mogu da se pozabavim sa manje pojedinosti, ali i tu imamo neke zanimljive odgovore koji ukazuju na besmislenost nekih stvari. Ovaj konkretni svedok Behluli je opisan u završnoj reči Tužilaštva kao neko ko vrlo obazrivo govori o stvarima o kojima govori. Ali kada pogledamo šta je taj svedok govorio, videćete da je to daleko od istine. Rekao sam da ovo što je rečeno o strukturi OVK i ovaj dijagram u ovom poslednjem razgovoru s Bujom da su to besmislice. Postoji određena količina besmislica i u ovom video snimku prethodne izjave Behlulija. Zamoliću ponovo za pomoć. Mislim da bi to mogla da bude 19. stranica,

nadam se... da, 19. stranica. Puno vam hvala. Sada ćemo 19. stranicu da vidimo na programu *Sanction*. Radićemo isto. Da vidimo neke stvari o kojima je on govorio za koje sada znate da su besmislice. Sačekaću da se to vidi. Evo, vidimo 19. stranicu. U redu. Izvinjavam se. Hvala vam. Dakle, na vrhu počinje sa rečju "Bataljon". Samo da pročitam kraj prethodne stranice. On kaže sledeće: "Na početku zbog veoma ograničenog broja ljudi nije bilo takvih formacija kao što su bataljoni. Nabavka oružja se povećavala... u vezi aprila 1998. godine došlo je ovde do..."

prevodioci: Molimo vas da sporije čitate. Puno vam hvala.

ADVOKAT MANSFIELD: Kada govorimo o 1998. godini, u Klečki/Klečkë je bio Glavni štab ali kako je vreme prolazilo bilo je i drugih položaja OVK. Svi položaji OVK su bili formirani. Broj ljudi u OVK rastao je, sve više ljudi se priključivalo OVK." Tu nema ništa posebno zanimljivo. I onda imamo dalje prevod, setićete se kako smo došli do ovog. A onda istražilac kaže: "U redu", da počnemo odavde: "Možete li da mi kažete, u to vreme april/maj 1998. godine koje je to područje bilo, za šta je Krajmirovac/Krojmir bio odgovoran"... Dakle, ono što ja mislim da je on rekao ili pokušavao da kaže jeste čija je zona odgovornosti Krajmirovac/Krojmir. A odgovor je da je bio deo zone Paštrik/Pashtrik i onda kaže šta je pokrivala zona. A nešto niže na istoj stranici kaže: "To nije bilo nešto što su svi znali da postoji, nešto što se zvalo operativna zona Paštrik/Pashtrik. U stvari, u aprilu i maju 1998. godine ona zapravo nije ni postojala. A onda su svi znali šta bi Krajmirovce/Krojmir trebalo da obuhvata. Dakle, neko gore, Luan ili Shukri. Oni su nešto znali i možda kada je to bilo u dokumentu da je to operativna zona Paštrik/Pashtrik. Ali kada smo dobili to ime operativne zone Paštrik/Pashtrik... ", što je bilo kasnije "...onda sam saznao za operativnu zonu Paštrik/Pashtrik". A pitanje je bilo: "Kada ste saznali za tu zonu i šta možete o njoj da kažete?" I onda on na toj stranici govori o zaštiti. Zamoliću da sada pređemo na 21. stranicu. I onda on kaže, a još uvek se bavi zonom Paštrik/Pashtrik i odgovornostima i kaže....

prevodioci: Molimo zastupnika da sporije govori. Hvala.

ADVOKAT MANSFIELD: Na vrhu stranice: "Shukri Buja mora da je bio najvažnija osoba u vezi toga. Znam da smo mi sarađivali sa njima." Pitanje: "U redu. Gde se nalazilo komandno mesto za to područje?" Možemo to sada da zovemo operativna zona Paštrik/Pashtrik. A on, svedok, kaže: "Vi govorite o 1998. godini?" "Da, još uvek govorimo o proleću 1998. godine." Svedok kaže: "Glavni štab je bio u Klečki/Klečkë." Pitanje: "U Klečki/Klečkë?" Svedok: "Da, u Klečki/Klečkë. Fatmir Limaj je bio tamo, bio je komandant zone." A to je besmislica. Kao što znate, on nije bio komandant zone Paštrik/Pashtrik koja u to vreme ionako nije ni postojala. A nije postojalo ni Glavni štab u Klečki/Klečkë za to područje. Limaj je bio, kao što znate, u Klečki/Klečkë, i Tužilaštvo želi upravo da taj zaključak izvuče. I on kaže: "Da, komandno mesto je bilo u Klečki/Klečkë." "U redu." I ponavlja: "Fatmir Limaj je bio komandant zone." A Fatmir Limaj ne samo da nije bio član Glavnog štaba, nego nije bio ni komandant zone. Pitanje: "U redu. Da li je ono postojalo već kada ste se 1998. godine priključili? Da li vam je bilo jasno da se komandno mesto nalazilo u Klečki/Klečkë?" Onda on kaže: "Ne." Pitanje: "U redu. Kada ste saznali za tu veću, širu, opštu organizaciju OVK u toj zoni?" I onda on

govori o tome kako je kasnije za to saznao. Na dnu stranice u vezi organizacije kaže: "Bila je ovde. Čuo sam kasnije da je Glavni štab bio u Klečki/Klečkë." Na 22. stranici, i ja ću da završim o ovom, on ponavlja iste, mi kažemo, greške - koje su suštinske i ako budete imali nameru da se oslanjate na to kada budete određivali o pitanjima komandne strukture, oružanom sukobu i tako dalje. Na dnu 22. stranice, nakon što se govorilo o brojevima vojnika koji se povećavao, stoji pitanje: "Da li znate ko je u to vreme bio vrhovni komandant OVK na Kosovu/Kosovë? Da li je postojala Vrhovna komanda na Kosovu/Kosovë?" Dakle, tu možete da vidite šta su oni želeli da izvuku, ali izgleda da je svedok na kraju shvatio šta oni žele. Tako da on kaže: "Da, koliko ja znam, za zonu Paštrik/Pashtrik Fatmir Limaj je bio komandant." Ovde ću da se zaustavim na trenutak da pokušam da budem realističan. Šta tu nama Tužilaštvo želi da kaže? Zaboravite one laži u sudnici, ali oslonimo se na ovaj razgovor. Ali zapravo, ne možemo da se oslanjamo na ovo. To nije tačno. To je sasvim pogrešno. Oni tu samo biraju ono što njima odgovara. Čak ni na nivou da li je sam razgovor pouzdan, kada se radi o detaljima. Zbog toga mi tvrdimo na osnovu ova dva primera, ne samo da su oni smatrani neprijateljski nastrojenim svedocima, mi tvrdimo da ranije nedosledne izjave ne bi trebalo da imaju nikakvu ili da dobiju malu težinu, kada vi budete donosili odluku. Ali u svakom slučaju, treba videti, i vi morate da vidite koje su tu nedoslednosti i kakve su tu greške. Evo jedan drugi primer. Sada ćemo ostaviti po strani neprijateljski nastrojene svedoke. Ja sam ukazao da on spada u posebnu kategoriju. Ovo je jedna stvar kojom mogu da se pozabavim na brzinu, a radi se o Luanu. Ako se u ovom predmetu biralo najbolje što je nekom potrebno, ovo je klasični primer toga. U ovom primeru, ova konkretna osoba je optuživana od barem šest svedoka, neću sada da čitam njihova imena, ona se sva nalaze u završnom podnesku. Međutim, jedan od njih je svedok L-96, koji je od posebne važnosti kada je reč o njegovim zapažanjima o Fatmiru Limaju. U našem završnom podnesku mi opisujemo Luana, da ako ovi svedoci govore istinu o Luanu, on je bio taj koji je stajao na vratima, on je osoba, prema njima, koja je bila glavna, ključna za kidnapovanje ljudi, za ispitivanje nekih od njih pre njihovog dovođenja iz Krajmirovca/Krojmir u njegovo područje, u Lapušnik/Llapushnik. Kakav je stav Tužilaštva o tome? Moglo bi se pomisliti da su oni do toga došli pre nego što su ga pozvali. Mi tvrdimo u takvoj situaciji poput ove, svakako kao sa neprijateljskim svedocima za koje se moglo predvideti da će biti takvi, da ovde imamo svedoka za koga je trebalo videti kakav je njegov status, jer kada je pozvan svima je bilo jasno na kojoj osnovi će da on bude pozvan. Budući da postoje i slučajevi, časni Sude, s kojim ste vi sigurno upoznati iz nacionalnih jurisdikcija - o svedoku saradniku, da kada se nagodi, onda ga imamo kao svedoka. Ali u svakom slučaju značenje je jasno. Drugim rečima, ako dođete i pomognete nama i prihvatite svoju odgovornost, onda je moguće da će vaša kazna biti smanjena ili ćete na neki drugi način imati koristi. A to je sve sređeno tako da svi znaju. U suprotnom to se smatra neprihvatanjem odgovornosti. Dakle, ono što Tužilaštvo ovde radi jeste da ponovo kaže: "Ne, ne. Mi se ovim nećemo baviti. Ovo ćemo prepustiti vama. Vi to rešite." Jer je značajna stvar da kada su njega pitali kada je svedočio o ovim stvarima, o optužbama protiv njega, da je on u glavnom ispitivanju to poricao. Šta je onda Tužilaštvo uradilo? Da li su oni onda tražili da se on tretira kao neprijateljski svedok zato što nije govorio istinu? Ovo nisu periferna pitanja. Mi se ovde ne bavimo pitanjem boje nečijih čarapa. Ne, mi se ovde bavimo... vratili smo se na ključne optužbe u ovom predmetu, upravo one optužbe kojima se bavite u vezi sa Fatmirom Limajem. Ne, to će se pojaviti, jer nije bilo

drugog tumačenja i Tužilaštvo ovo nije rešilo na zadovoljavajući način uopšte, nego su rekli: "Eh, dobro, da, dobro. On je mogao da bude optužen da je uradio ove stvari, a da se one previde kada dođe do njegovog uključivanja u sve to, ali da se oslonimo na sve što je on rekao o drugim ljudima." Pa, mislim da bi u svakodnevnom životu bili vrlo sumnjičavi. Vi znate da kada neko govori laži o samom sebi da bi se zaštitio, da li u tom slučaju možete da se oslonite na njegove reči kada krene da govori nešto o vama ili o nekom drugom, o komšijama, o bliskim prijateljima? Ja ne mislim tako. A Tužilaštvo, čini se, ovde prihvata njegovo poricanje. Oni to ne osporavaju. Oni ne traže da se primene bilo kakve sankcije protiv ove osobe.. Nije optužen ni za šta. Ne sedi na optuženičkoj klupi iza mene. Zašto ne sedi? Nije zgodno? Mi smatramo da ovaj Sud ne bi trebalo da se rukovodi šta njemu odgovara. I od njega to ne treba ni da se očekuje. I ponavljamo, kao i u slučaju neprijateljskog svedoka uskoro ćemo to ukratko i izložiti. Jednom kada odlučite da ovde u ovoj sudnici neko pred vama ozbiljno laže, kao neki od ovih neprijateljskih svedoka, onda je tu kraj. Nema nastavka ni odlučivanja: "Pa, videćemo šta je on rekao o komandnoj strukturi. Videćemo šta je rekao i Fatmiru Limaju." Jer, ponavljamo, Tužilaštvo kaže: "Pa dobro, on nikog drugog ne optužuje." Previše je pametan za to. Situacija sa ovim svedokom je sledeća, kao što sam rekao i sa drugim svedocima, možda on nije shvatio da može i on da bude u istom okviru kada bude ispitivan. Nije shvatao da može da nastane neki problem kasnije. Nije smatrao da je važno da bi mogao nekom drugom da smesti krivicu u slučaju da njega počnu za nešto da prozivaju. Tako da možemo da vidimo koliko bi bilo nepoželjno da se ovaj svedok podigne na nivo pouzdanosti u bilo kom smislu, za početak da se njegovo svedočenje koristi za potkreppljivanje bilo koga od ova dva neprijateljska svedoka ili da neprijateljski svedoci potkrepljuju njegov iskaz. A sada bih se osvrnuo na treću kategoriju materijala koji se nalazi u spisu, a koje je iznelo Tužilaštvo. Prvo ću da se osvrnem na svedočenje svedoka L-64. Šta je uopšte Tužilaštvo imalo na umu kada su pozvali ovog svedoka L-64? Ovaj svedok je skoro, ali ne sasvim u istoj kategoriji svedoka koje sam već pomenuo, a koga se Tužilaštvo sada praktično odreklo. Ne postoji nepristojniji i nepošteniji svedok od ovog. Vi se verovatno sećate da sam ja prilično dugo unakrsno ispitivao ovog svedoka. Takoreći nema kriminalne aktivnosti u koju on nije bio umešan na ovaj ili na onaj način, i to dosta pre nego što je navodno počeo da govori istinu na ovom suđenju. Ja sam pomenuo već neke od njih, a vi se verovatno i sećate najupečatljivijih. Kao prvo, on je narkoman, trgovao je drogom, trgovao je oružjem. Šta je sve bilo nađeno u njegovom stanu. I ono što je najznačajnije, kada je reč o proceni kvaliteta onoga što nam je rekao ovaj svedok, jeste to što je nađena određena količina praha poznatog kao heroin kod njega. I kakvo je on objašnjenje dao za to? Samo što nije krivio svoju babu za to. Rekao je: "Znate šta, to je nešto što je stiglo iz Kanade. Ja sa tim nemam ništa". To je čovek koji će reći bilo šta da pokuša sebe da izvuče iz nezgodne situacije. On je ovamo doveden kao osumnjičeni. Prema tome, bio je vrlo oprezan. Na sve strane je bio pustio svoje pipke, zato što je znao da iako u tom trenutku još nije bio zatvoren, da je postojala mogućnost da ga zatvore. Znamo da je i njegova porodica bila umešana u aktivnosti sa drogom. Isto tako, bilo je i nekih navoda da je on koristio nasilje prema jednom svom rođaku. Dakle, ovde imamo čoveka koji je stvarno upetljan u seriju aktivnosti zbog kojih se nalazi sa druge strane. I ukoliko vam je potrebno potkreppljivanje iskaza ovog svedoka, pogledajte samo njegov dnevnik. Njegov dnevnik je dokazni predmet Tužilaštva broj P169. Tužilaštvo je koristilo ovaj njegov dnevnik bar osam puta u svom završnom podnesku u

raznim paragrafima: 45, 53, 56, 60, 63, 69, 93 i 110. Ako se ovaj njegov dnevnik koristi da bi se potkrepilo svedočenje ovog svedoka, šta je najočiglednije što bi se očekivalo da će se u ovom dnevniku spomenuti u smislu važnih događaja 1998. godine u kojima je on navodno učestvovao? Zapravo - logor u Lapušniku/Llapushnik. On nema nikakva objašnjenja za neke od ovih propusta. A to su prilično evidentni propusti. Što se tiče Fatmira Limaja, jedan od najvećih propusta je direktno vezan sa suštinom onoga za šta Tužilaštvo tereti Fatmira Limaja, a to je da je 15. maja bio prisutan na ceremoniji u Lapušniku/Llapushnik, što znači da je on, Fatmir Limaj, bio glavni u tom području. Ako sada pogledate ovaj dnevnik, ne tražim da ga sada pogledate, ali zamolio bih vas da vidite šta tamo stoji za maj mesec. To je datum... pomenut je 12. maj. Pominje se 14. maj, pominje se 21. maj, pominje se 29. maj. Zanimljivo. Apsolutno se ne spominje da je Fatmir Limaj došao u Lapušnik/Llapushnik i rekao: "Ja sam šef." Dakle, ako samo pogledamo taj dokument prilično je sličan (...) *(Izbrisano po nalogu Pretrésnog veća)* (...) kao pokazatelj gde leži istina, u ovom slučaju dnevnik je prilično lekovito iskustvo u pogledu onoga šta je je on uradio, a šta nije. A to je da na 17. stranici dnevnika, iako malo nevoljno, priznaje, kada sam mu pokazao pasus, priznaje da je tukao dva zatvorenika u bunkeru. Da li mislite da je to tip osobe koji će da vam govori istinu? Mada mi mislimo da je malo rečeno o Fatmiru Limaju, ali to malo što se kaže o njegovom komandnom položaju jednostavno nije dovoljno. Gledam na vreme. Da li mislite da je odgovarajući trenutak, ili mislite da bih mogao još da malo da produžim?

SUDIJA PARKER: To će biti odlično vreme ako se vama uklapa?

ADVOKAT MANSFIELD: Da.

SUDIJA PARKER: Mislim da imamo da izvršimo pet ili šest redigovanja tog imena.

ADVOKAT MANSFIELD: *(mikrofon nije uključen)*

SUDIJA PARKER: I zbog toga, bojim se da nam je potrebno bar pola sata da to izbrišemo sa trake. Stoga ćemo nastaviti u 18.00 časova gospodine Mansfield.

(pauza)

SUDIJA PARKER: Izvolite, gospodine Mansfield.

ADVOKAT MANSFIELD: Časni Sude, govorio sam o kategoriji koju sam nazvao "preživeli žrtve". Pre toga sam završio sa svedokom L-64. Ima, u stvari, šest takvih svedoka. Baviću se njima u nekim slučajevima kao grupom, ali postoji razlika. Prvi u ovoj grupi su L-23, Ivan Bakrač i njegov otac [Vojko Bakrač]. Mi smo o njima govorili u našem završnom podnesku i rekli smo da je čudno da se Tužilaštvo i dalje ovako striktno drži ove navodne identifikacije. Ja ću o ovome malo sporije da govorim, zato što želim da vam pokažem kako čovek može samog sebe da ubedi u ono u šta želi da veruje. Tužilaštvo je bilo toliko nesigurno da su, zapravo, propustili suštinsku poentu do koje ću

doći malo kasnije. Ono što se ovde desilo jeste da kada je on stigao ovde na Sud, ovde se ponovo dotičemo procedure koja nema zaštitu očekivanog postupka, a to je -postupak pripreme. On je prvi put objasnio da je video osobu koju je on identifikovao kao komandanta logora, koji naravno, ne mora da bude komandant nekog drugog područja, ali tako je on to opisao - na internetu. Pitanje koje treba da se postavi, a naravno, mi ne znamo da li je to bilo tokom pripremnog rada sa svedokom ili ne, zato što se ne vodi nikakva evidencija, ne vodi se nikakvo snimanje tokom te pripreme procedure. Dakle, prvo pitanje koje Sud treba sebi da postavi je sledeće: ukoliko ste vi identifikovali Fatmira Limaja putem fotografije na internetu... ostaviću sada po strani kada se to desilo, zato što je Tužilaštvo priznalo da je bilo neke zabune oko toga kada se tvrdilo da je došlo do te identifikacije, da li je to bilo 1998. godine ili kako on, Ivan, sam to kaže, 1999. godine. Dakle, tu je ta razlika kada se to dogodilo, jer on to povezuje sa 1999. godinom, jer su tada oni kupili kompjuter i misli da to nije bilo ranije. Nećemo sada više ovim da se bavimo – kada on tvrdi da je to prvobitno video. Ali, ako je on to video ili 1998. ili 1999. godine, pitanje bi trebalo da bude: zašto mu je onda trebalo sve do 2005. godine da to spomene? Dakle, nema odgovora na to pitanje? Nema ni objašnjenja, jer su stvari još gore. A gore od toga je da ne samo da on to nije pomenuo sve dok nije ovamo došao, već da on nema pravo objašnjenje za to. On se video sa istražiocima Tužilaštva 10. i 11. januara 2003. godine, i on je tada znao da su oni istraživali upravo ove događaje. Dakle, ključna stvar, ukoliko je on, bar što se njega tiče, identifikovao najvažniju osobu u tom logoru, kako on to opisuje, zašto onda to nije rekao tim istražiocima? Zašto im nije rekao: "Pa, ja sam to video na internetu. A pokazao sam to i svom ocu." Bilo je očekivano da to uradi. Njegov odgovor na to, a Tužilaštvo ga je pitalo zašto nije rekao istražiocima 2003. godine, jeste da on jednostavno nije imao odgovor. Odnosno, on je mislio da to nije bilo važno. A kao što je vama jasno, to se jednostavno ne uklapa. Ono što se, po nama, ovde desilo, a ovo važi i za druge svedoke iz ove grupe, za ovih šest preživelih svedoka, koje Tužilaštvo na ovaj ili onaj način povezuje sa Fatmirom Limajem, jeste da je Fatmir Limaj, kao što vi znate na osnovu dokaza, na osnovu jasnih neoborivih dokaza bio na televiziji u više prilika. On je bio javna ličnost. Njegovo lice je bilo poznato. I ja priznajem da to nije bio slučaj baš 1998. godine ili 1999. godine, kao što jeste 2000., 2001., 2002. godine pa nadalje, kao što je bilo posle rata, kada je još više bio poznat javnosti. Ono što se ovde desilo jeste da se razgovaralo o imenu, ali posebno što se dogodilo u njegovom konkretnom slučaju jeste da je ova osoba identifikovala uniformu a ne osobu. Mi ovo kažemo zbog toga što je Tužilaštvo zaboravilo šta je on njima rekao; čovek koji je rekao: "On je bio komandant logora" dao im je opis čoveka. Ja ću vam dati referencu u transkriptu. To je stranica transkripta broj 1430. Od njega ja zatraženo da vam opiše osobu koju je opisao kao komandanta: "Da li možete da opišete kakvu je kosu imao?" Odgovor: "Da, imao je nešto dužu kosu prošaranu sedim vlasima koja se blago kovrdžala." Ovo je ključno pitanje u toj referenci T1430: "A da li je imao bradu i brkove?" Kao što se sećate, Tužilaštvo je naširoko objašnjavalo kako neko može da bude zbunjen ako osoba ima bradu, a onda se u setu fotografija vidi bez brade. Ali osoba za koju je on rekao da je komandant nije imala bradu. Na pitanje: "A da li je imao bradu i brkove?" svedok je odgovorio: "Ne, bio je sveže obrijan." U stvari, on je već dao jedan sličan opis. Kao što sam već naveo, video ga je u januaru 2003. godine. Dakle, ono što se desilo ovde je sledeće: ako je on u pravu, on je već video fotografiju na internetu. Prema tome, onda kada su mu pokazali set fotografija sa fotografijom Fatmira Limaja, ali bez

brade, a osoba koju je on navodno video u logoru nije imala bradu, kako se to on tada zbunio i pomešao ga sa osobom koju je video na internetu sa bradom? Vama je jasno da je ono što tvrdi Tužilaštvo apsolutno neosnovano. Drugim rečima, ovo nije svedok koji je video nekog sa bradom a onda, kada mu se pokaže fotografija te iste osobe bez brade, ne može da ga identifikuje, zato što je ovo ponavljano više od tri puta. Dakle, taj komandant koji je bio obrijan, i to je tačno, jer je to rekao u svom svedočenju, koji je imao maskirnu uniformu, je onaj isti koga je on video na internetu. Ali on dalje kaže: "Kao što su i svi drugi imali." Jedina razlika, kako on kaže, što je ta uniforma bila urednija, ko god da je bila osoba koju je on opisao. Dakle, njemu se ovde daje set fotografija sa fotografijom Fatmira Limaja i on ga ne identifikuje obrijanog. Onda mu ponovo to urade još dva puta, a onda ga zamole da pogleda po sudnici, i on i dalje ne može da identifikuje Fatmira Limaja. U ovom slučaju, kao i u prethodnim, Tužilaštvo od vas traži da prihvatite selektivno određene delove svedočenja i oslanjaju se na onu situaciju gde je on identifikovao osobu sa bradom. Ovo je vrlo važan momenat gde nije došlo do identifikacije. Dakle, on ne samo da nije identifikovao Limaja, nego nije povezao Limaja sa osobom koju je on opisao kao komandanta logora. Dakle, ovo je jedan od šest preživelih svedoka. I zbog toga mi tvrdimo da Tužilaštvo nema potrebnu osnovu, ali neću da nastavim sa ostatkom ove fraze. Sada ću da pređem na sledeću grupu svedoka, a to su: L-04, L-06 i L-10, a možda ću da uključim i svedoka L-07. Dakle, to je grupa od četiri svedoka. I ponovo da uštedim vreme, pokušaću da izaberem zajedničke karakteristike koje kod nas stvaraju sumnju u ove svedoke. Nama je jasno kada neka osoba prođe kroz neke traumatične okolnosti, da onda može da joj bude dosta teško da zapamti sve detalje. Ali po nama, ovde se radi o mnogo većem problemu nego propustu da se zapamte detalji. Zajednička tema u ovoj maloj grupi, dakle kod svedoka: L-04, L-06, L-10 i L-07, jeste da postoje ozbiljne nedoslednosti među pripadnicima ove grupe, između onoga što su rekli na svedočenju i onoga što su rekli u svojim prethodnim izjavama. Naročito u nekim slučajevima oni su propustili da spomenu komandanta, bilo Limaja ili Čelikua, kada se prvi put sa njima razgovaralo. Dakle, drugim rečima, jedna je stvar da se ne obraća pažnja na detalje o prirodni kruga, objekta gde su ih držali ili o tačnom redosledu događaja, a sasvim je drugo kada propustite da pomenete osobu za koju se tvrdi da je bila glavna u tom logoru ili zadužena za to područje. To je jedna od stvari koje se javljaju kod ovih svedoka. Posebno kada je reč o svedocima L-04 i L-10, gde ima nedoslednosti u prethodnim izjavama. Obojica spadaju u tu kategoriju. Ja ne tvrdim, zato što pokušavam da budem konzistentan oko toga, da će prethodne izjave postati istinite. Ja ne tražim od vas da uradite ono što sam sugerisao da ne bi trebalo da se desi u slučaju neprijateljskih svedoka. Dakle, sve što oni rade u prethodnim izjavama, u stvari, kada su došli da identifikuju Fatmira Limaja, morate da objasnite u nekim od ovih slučajeva zašto to nikada nije spomenuto kada su prvi put pitani o tim događajima. Tako da to postaje ozbiljan problem kredibiliteta na način na koji smo to sugerisali i kod neprijateljskih svedoka. Dakle, to je jedno područje interesovanja. Ono što je svedok L-04 pokušao da uradi u ovom području, jeste da okrivi prevodioca, jer se u njegovoj prvoj izjavi čak uopšte ni ne spominje komandant. Dakle, opet je prevodilac ili neko drugi prevideo reč "komandant", da ostavimo po strani ime koje je išlo uz to. Postoje brojne druge nedoslednosti oko toga ko je odveo ovog svedoka ili je tvrdio da je bio odveden da vidi komandanta, ko god da je taj komandant. Dao je različite procene o tome, siguran je bio za svakog, a su svi bili različiti, uključujući i imena. Daje više verzija razgovora za koje

tvrdi da ih je vodio sa komandantom i to je sve navedeno u našem finalnom podnesku. Dakle, ne radi se samo o nedoslednosti u kojoj je on propustio da spomene komandanta, već ima i drugih problema. I sve to treba da se uzme kumulativno kada se analizira ono što je on rekao o Fatmiru Limaju, što po nama, jednostavno nije pouzdano. Ali to je samo jedan aspekt toga. Drugi aspekt je nešto čega se već dotaklo Tužilaštvo i što se nalazi u našem završnom podnesku, a tiče se procesa identifikacije. Tri svedoka u ovoj kategoriji, jer u tri slučaja svedoci: L-06, L-10, L-07, nisu obavili identifikaciju Fatmira Limaja a onda kada su došli ovamo, oni su ga identifikovali u sudnici. Ovo možemo da razrešimo na vrlo jednostavan način. Većina pravnih sistema vrlo nevoljno pristaje da uopšte daje bilo koju težinu identifikacijama koje se obavljaju u sudnici, iz vrlo očiglednih razloga. Neko sedi u sudnici i navodno identifikuje jednu osobu iako su ovde trojica. Tu je izbor vrlo ograničen. A sigurno je da one koji sede napred neće zbuniti što mi nismo na optuženičkoj klupi. Otuda sužen izbor i zbog toga se gledanje na identifikaciju optuženih u sudnici u izvesnom smislu smatra kao pridobijanje svedoka. To je vrlo prirodno... ali to je komplikovano ovde, jer ponavljam, svi ovi svedoci: L-06, L-10, L-07, svi priznaju da su videli, naravno, kada su bili ovde, da su videli Fatmira Limaja mnogo puta, više puta na televiziji, nacionalnim novinama i tako dalje. On je dobro poznato lice, dobro poznata osoba koja definitivno zauzima, neću da kažem baš centralnu ulogu, ali zauzima mesto prilično blizu centralne uloge na Kosovu/Kosovë. Tako postaje ime i lice koje se može zamisliti. Prema tome, rizik koji ovde postoji je da ljudi identifikuju nekog koga su već ranije videli, nekog za koga se zna da ima određenu vlast, i nekoga za koga misle nakon što su završili ovde, da je to ta osoba za koju tvrde da je bio komandant u to vreme ili osoba za koju im je rečeno da je bio komandant. Dakle, u svim ovim slučajevima, kao prvo, treba da se pogleda pažljivo da biste videli da li se i kada pominje komandant ili imena komandanta kada su ga prvi put videli i kao drugo, kako je došlo do identifikacije. Po nama je to sve ozbiljno sumnjivo s obzirom na kontekst u kom se to dešavalo. Međutim, postoji u ovoj grupi preživelih svedoka neko ko zaslužuje malo više pažnje, a to je svedok L-96. Dakle, potrošiću malo više vremena na ovu osobu, jer možda se sećate kada je Tužilaštvo počelo sa izvođenjem dokaza, mada to nije bilo pomenuto sada, da je za ovog svedoka rečeno da je centralna ličnost u ovom predmetu. Rečeno je da je on razlog zašto smo svi mi ovde. Ukoliko je to tačno, ukoliko je on razlog zašto smo svi ovde, onda je interesantno kako to da se on ne dotiče Fatmira Limaja. Mogu odmah da prestanem da se bavim logorom. On nije pružio nikakve dokaze kako je Fatmir Limaj dolazio u logor, da je bio u logoru i radio bilo šta u logoru. Tako da ako je on centralna ličnost, onda bi on trebalo da kaže da je Fatmir Limaj centralna ličnost. Ono na šta se sve svodi, kao što ste više puta čuli, jeste da je on njega video u planini Beriša/Berishë, ako to mogu da kažem na taj način. Ali ono preko čega se prešlo jeste da je bilo puno problema u vezi njegovog svedočenja ovde. I mi tvrdimo da svaki put kada smo pogledali u taj zid dokaza, cigle bi počele da padaju. A upravo se to i sada dešava. On vam je, ako mogu da se vratim na unakrsno ispitivanje ovog svedoka... Zapravo, počecu od kraja. Ono što on tvrdi jeste da kada je pobeo sa planine, sa planine Beriša/Berishë, da je tada on... a to se odnosi na to da li je on, naravno, uopšte tamo video Fatmira Limaja i da li Fatmir Limaj uopšte ima bilo kakve veze s onim što se desilo na planini, on tvrdi... a Tužilaštvo se zapravo s tim uopšte i ne bavi, jer jednostavno ne može. Setićete se da je on rekao da ono što je uradio, a ja sam ga pitao i zatražio da to pokaže na karti, ne tražim od vas da ponovo gledate 16. paragraf, ali u suštini je rekao da je prošao kroz čitavo područje. A to

je nekih četrdesetak kilometara, grubo rečeno, da se vratio u Uroševac/Ferizaj, u tom pravcu. I kao što je sam priznao, ako je išao ovako, tih 40 kilometara teškog terena, pod čijom kontrolom je bio taj teren? Upravo onih ljudi za koje on tvrdi da nisu uspeli da ga pogube. Dakle, on je prolazio kroz tuđi teren na svim frontovima. Mi kažemo i ne okolišamo, da je to laž. On to uopšte nije uradio. Dakle, ako utvrdite da je on lagao, nije važno iz kog razloga, jer to je teška laž, ali naravno, postoje i razlozi zašto je lagao. Ali, kada se utvrdi da je on slagao o onome što je uradio, onda morate da postavite ista pitanja kao što su zaista postavljena u slučajevima neprijateljskih svedoka i u slučaju Luana i u slučajevima torture i tako dalje: zašto je on lagao i šta je bila ta laž? Laž je, naravno, jer je on učinio nešto mnogo logičnije, mnogo praktičnije i mnogo neposrednije. 25. jula, gledajući upravo ovu kartu broj 6, dokazni predmet Tužilaštva broj P1, on je zapravo prešao mnogo kraću razdaljinu od planine, kako je opisano na ovoj karti do srpske baze u Komoranu/Komoran na putu za Peć/Pejë. Dakle, kada sam mu ja to predočio, on je naravno to negirao i rekao da je prešao preko celog ovog područja. I naravno, za njega je ovo bila vrlo zapetljana situacija, jer ćete možda otkriti da ovaj svedok, u stvari, nije želeo da se zna da je bio u bliskim kontaktima sa nekim Srbima, on ili njegova porodica. A setićete se da su mu postavljena pitanja o tome, ali da bih zaštitio identitet, neću sada da ulazim u to područje. Ali mi kažemo da postoji dobar razlog zašto on nije želeo da nam kaže istinu. On nije želeo da se zna da ono što je zapravo uradio jeste da se predao Srbima. A mi kažemo da se predao Srbima zato što je znao da će ga oni primiti bolje nego iko drugi. I interesantno je u čijim se rukama on našao. Ne bi trebalo da se oslanjamo na tu osobu koju Tužilaštvo preporučuje, ali ako ipak se oslonimo, onda u vrlo ograničenoj meri. Zanimljiva je stvar da ni osoba u čijim se rukama on našao, niti on, odnosno svedok L-96, ne tvrde da je taj srpski zvaničnik njega mučio ili mu pretio. Upravo suprotno. Dakle, nema potrebe da se istražuje šta je urađeno da bi se dobio ovakav izveštaj. Izveštaj koji sam pomenuo nalazi se u našem završnom podnesku, ali ne detaljno. Izveštaj je datiran a vi imate evidenciju o tome, sam izveštaj je datiran 5. avgusta. U stvari, u izveštaju se sugerije da je on došao do konkretnog položaja u Uroševcu/Ferizaj 1. avgusta. Idite sada unazad. Videćete da imamo jednu rupu, jedan nedostatak, jer je on navodno pobegao 25. jula. Dakle, bavili smo se sa više dana: 26., 27., 28., 29., 30., 31. juli, sve dok ne dođete do 1. avgusta. I šta se onda dešavalo? I naravno, dok čitate izveštaj vidite da ono što se zaista dogodilo, prema izveštaju, jeste da je otišao do te barikade na putu ili bar do tog srpskog položaja, jer tako piše u izveštaju da je uradio, do Komorana/Komoran, i izveštaj pokazuje da je on na kontrolnom punktu tek rekao šta mu se dogodilo. To je prvo. Dakle, važnost ovoga je da se tu uopšte ne pominje Fatmir Limaj ili komandant koji je u stvari imao vlast nad sudbinom (...) *(Izbrisano po nalogu Pretresnog veća)* (...) To je nezamislivo da ukoliko je on znao... jer on provodi vreme posle rata navodno tražeći odgovornu osobu... a bio je u prilici da to uradi odmah. A čak i ako to nije uradio kada se predao na kontrolnom punktu. Ono što izgleda da se desilo a to objašnjava dane između 25. jula, a ne putovanje od 40 kilometara širom područja i tako dalje, i tako dalje i to njegovo kretanje naokolo bez dokumenata, što je njegovo objašnjenje, da su ga tada spazili zvanični organi Državne bezbednosti. To je bilo pre nego što je uopšte stigao u Uroševac/Ferizaj. To je bilo u Prištini/Prishtinë. I ko je obavio detaljan razgovor s njim? Još jednom, koliko god može da se kaže da nema pretpostavke ni u jednoj od ovih faza da je on pominjao Fatmira Limaja ili komandanta koji je imao moć odlučivanja o životu i smrti za (...) *(Izbrisano po nalogu Pretresnog*

veća) (...). To je druga faza. A to je tek u trećoj fazi kada su ga videli u Uroševcu/Ferizaj, upravo ova osoba koja vam je dobro poznata i još jedan drugi čovek. I tada je s njim obavljen treći razgovor a ono što je zanimljivo u trećoj verziji, što se nas tiče, ja sad ne tražim od vas da se to koristi kao zamena za bilo šta, već jednostavno samo pokazuje da ako on kaže sada ili čak kasnije da je Fatmir Limaj čovek koga je on identifikovao na planini kao osobu koja odlučuje o sudbini (...) (*Izbrisano po nalogu Pretresnog veća*) (...) efektivno, kako je došlo do toga da on nijednom od ta tri puta to nije rekao vlastima? To je, zapravo, još komplikovanije od toga. Ne samo da on ne pominje njega, već on uopšte ne govori o tom incidentu u tom prvom izveštaju. Drugim rečima, da na pola puta ka planini dolazi komandant, izdaje naređenja, to je ono što se implicira, na osnovu kojih su ljudi doživeli sudbinu koju su doživeli, kako on kaže. Nije se desio incident na planini uopšte, niti je komandant išao tamo. To jednostavno ne stoji. A to nije dan nakon koga je on prošao kroz sve one užasne događaje, kada je razumljivo da je mogao nešto da zaboravi, nešto poput toga. Ovo je trećom prilikom i to nekoliko dana, možda nedelju dana kasnije, i nema ni nagoveštaja tog incidenta a kamoli da se pominje komandant. Imamo još jednu interesantnu razliku koja je važna, premda se možda ne tiče direktno Fatmira Limaja, a to je da je rekao srpskim vlastima da je grupa koja je otišla iz logora, bila podeljena u samom logoru, a pojediniosti o tome su prilično drugačije od onoga što nam je ovde rekao. Dakle, kada počinjemo da ispitujemo ovakvog svedoka i razmatramo njegov iskaz, moramo da uzmemo u obzir da li je on rekao laži, a mi tvrdimo da jeste, o tome kuda je išao, i kako to da nije pomenuo Fatmira Limaja ili komandanta ili događaj na koji se Tužilaštvo tako čvrsto oslanja, pošto ukoliko je, u stvari, suština ovoga bez osnove, u pokušaju da se nađu neka druga sredstva potkrepljivanja, onda to nije procedura od važnosti. Ali naravno, njega su videli istražni organi nakon toga, drugim rečima, nesrpske vlasti, a to je Centralna jedinica za kriminalističke istrage, 20 avgusta 2000. godine. I ponovo, on ne spominje Fatmira Limaja ili komandanta i tako dalje. A moglo bi da se očekuje u trenutku kada njegov odnos sa Srbima nije bio blizak kao što mi mislimo da jeste, da bi on sigurno počeo da pominje osobu koju je smatrao ili je morao da je smatra najodgovornijom (...) (*Izbrisano po nalogu Pretresnog veća*) (...) Pomenuo bi ga prvom prilikom kada bi se video sa istražiocima iz Centralne jedinice za kriminalističke istrage. Još jednom, ponovo nam se javlja taj obrazac koji sam već pomenuo, u odnosu na svedoke L-04 i L-10, da je odsustvo ili rano pominjanje ili rana identifikacija ili pominjanje imena Čeliku ili identifikacija Fatmira Limaja dolazila veoma sporo i u određenom vremenskom periodu. U tom slučaju, nema sumnje da je za L-96 ime Fatmira Limaja i njegovo pojavljivanje bilo i te kako poznato 2002. godine. I može se reći – ja neću sada ulaziti u druge pojediniosti koje su navedene u našem završnom podnesku, da je on pogrešno identifikovao druge ljude, nema sumnje na osnovu informacija koje je mogao da dobije od drugih ljudi, neću sada navoditi njihova imena, ali to je navedeno u našem završnom podnesku. Dakle, on je sklon da pogrešno identifikuje ljude. On nije sposoban da identifikuje osobu koju je viđao kako on tvrdi više puta, a ne samo jednom u planini. I mi tvrdimo da on nije mogao da identifikuje taj događaj na planini, a još manje bilo koga. Tako da je to suštinski neosnovan iskaz svedoka L-96. Viđen je kao ključna figura ali ćete pre kraja ovog predmeta što se tiče Fatmira Limaja primetiti da on ne predstavlja suštinu i da je nema osnova za to. I time sada prelazim na, iako neću završiti večeras, ali ću svakako završiti veoma brzo tokom sutrašnjeg dana. To me dovodi do trećeg i poslednjeg područja koje je od većeg značaja i

na ovome ću se zbog toga više zadržati. Ovo je nešto o čemu se uopšte nije govorilo tokom ovog predmeta, a to je priroda samog Fatmira Limaja, njegova ličnost, ugled i tako dalje. Kao što sam već ranije danas rekao, mi smatramo da je to od ključne važnosti za ovaj predmet i tražimo da to uvažite kada budete razmatrali ove dokaze, koji imaju nedostataka. Ostavio sam sada po strani sve svedoke koji podržavaju našu tezu i protive se ovim svedocima, a mi smo ih naveli u našem završnom podnesku. Ali kada na kraju dođemo do samog Fatmira Limaja, a kao što ste rekli, on je duže ovde svedočio, a on vam se obratio i tokom uvodne reči, i imali ste i te kako dobru mogućnost da vidite kakav je to čovek, ako tako mogu da kažem. Prvo što je važno kada se on sagledava kao čovek je da ako smo u pravu u pogledu njegove ličnosti, karaktera, onda je došlo do izuzetne promene od nekog ko je vodio jedan odgovoran život i držao se zakona do 1998. godine. Pa čak i uprkos srpskoj represiji niko ne tvrdi da je on počinio bio šta nezakonito. I on je na kraju morao da ode iz razloga koje je naveo. A onda tokom perioda pre 1998. godine, on je to usput pomenuo, a to je da su on i još neko učestvovali u inicijativi za pomirenje i ukidanje krvne osvete. A to je pitanje krvne osvete koja se sporovodila do 1998. godine među Albancima. Dakle, on se time nije koristio da bi pogoršao situaciju, već upravo suprotno. Od nekoga ko je aktivno delovao, ko je bio student i ko se bavio pravnim pitanjima na Prištinskom univerzitetu do 1998. godine, od trenutka kada se, kako tvrdi Tužilaštvo, vratio na Kosovo/Kosovë, on doživljava ovu promenu. Takoreći, doktor Jekyll i gospodin Hyde. Dakle, neko kod koga nisu postojali ni nagoveštaji da bi tako nešto mogao da učini. Veoma je teško proniknuti u karakter čoveka koji odjedanput nastaje u periodu od svega tri-četiri meseca, tokom aprila, maja, juna i jula. On tada postaje – i nema druge reči ako je Tužilaštva u pravu – monstrum, i spreman je, ako ne da uspostavi, a onda da nadgleda osnivanje ovog logora i sistem nečovečnog postupanja usled čega u nekim slučajevima dolazi i do smrtnog ishoda. Čak i više od toga... Izgleda da sam pomenuo nešto što nije trebalo, ali mislim da nisam.

SUDIJA PARKER: Ne brinite oko toga.

ADVOKAT MANSFIELD: Pa, probaću da brinem. Ono što se posle desilo je da je ponovo došlo do metamorfoze, jer u roku od mesec dana, dva meseca, drugi, uključujući i učitelja sa planine vam je rekao šta je on radio za narod na Kosovu/Kosovë u celini: osamdeset hiljada raseljenih lica unutar zemlje kojima je bilo potrebno sklonište i smeštaj. On nije išao i pitao da li su oni Srbi, nije išao i pitao da li je neko od njih bio doušnik ili da li treba da bude zatvoren. On je, bez ikakve sumnje, u velikoj meri pružao pomoć civilima koji nisu imali kuda da odu, već su bili u području gde je on u stvari odrastao i gde je živela njegova porodica. I ponovo, nesporno je da je on to radio. Kako je to zapravo praktično moguće kada gledamo s psihološke strane - da se neko menja kao kameleon iz jedne ličnosti u drugu? Postoje takve okolnosti, ali veoma retke, jedinstvene. Ako se radi o osobi koja bi imala nadzor nad logorom kako je opisalo Tužilaštvo, onda se to moglo videti već pre 1998. godine i pre njegovog povratka, ili veoma brzo nakon njegovog dolaska 1998., 1999. i 2000. godine i nadalje. To je prvo pitanje koje moramo postaviti, i zato je važna priroda i ličnost. Postoji još nešto ovde. Zamislite da ste se našli u njegovoj situaciji u to vreme. Ako prihvatite, ja sam već naveo neke materijale koji ukazuju na to da je on tokom rata jasno prihvatao načela pravde, pravičnosti i jednakosti za sve grupe, tako da nije iznenađenje da je posle rata došlo do izjave koju je dala

Skupština prelazne vlasti Kosova/Kosovë, a o kojoj smo čuli od bivšeg premijera, kojom se podržavao ovaj čovek, Fatmir Limaj. On je u to vreme mnogo rizikovao, ako je tačno da je tada nadzirao zatvorenički logor, rizikovao je svoju buduću političku karijeru i kredibilitet. Veoma je neverovatno da se prihvatio takvog posla kao što je nadzor nad jednim logorom, uzimajući u obzir koje su bile njegove ambicije, šta je on želeo da postane, i kao što sam već rekao, šta je još na Konferenciji u Rambujeu pokušao da uradi. Mnogo puta je stajao za izbornom govornicom, čuli ste za to, videli ste izborni materijal, videli ste da na jednoj fotografiji stoji sa Madeleine Albright. Dakle, to je čovek visokog profila. I ako on zna da je kod kuće radio suprotno od onog što traži od svog biračkog tela da radi, onda on puno rizikuje. Treće, mi tvrdimo da je dokazni materijal u vezi sa njegovim karakterom posebno relevantan kada se procenjuje verodostojnost njegovog poricanja bilo kakvog saučesništva u delovanju bilo kakvog logora. Mislim da smo došli do faze kada ću pokušati to da razjasnim. Možete razumeti da čovek tog kalibra, ovakvog statusa, kada vam je govorio, a govorio je to i pre nego što je počeo zvanični postupak, kaže da nije bilo nikakvog logora. I vi ste od mene čuli kakav je naš stav o tome. On nije imao bilo kakvu ulogu u bilo kakvom zatvoreničkom logoru. On smatra neverovatnim da je takvih logora uopšte bilo na tom mestu. Što je razumljivo. Ono što on zapravo želi da kaže je: "Ja o tome ne znam ništa. Da sam znao, učinio bih nešto, s obzirom na to kakav sam." Prema tome, možda bi se moglo reći da se treba suočiti sa realnošću, ali istovremeno treba reći, tvrdi se od strane Tužilaštva, da on laže, da nije spreman da se suoči sa istinom, i tako dalje. Ali ako je on u pravu, onda treba zaključiti da on nije ni bio u poziciji da prihvati ono što se dešavalo jer on sam nije imao nikakvu ulogu u tome. Dakle, njegovo negiranje treba gledati u svetlu osobe kakva on jeste. To su ta tri elementa koje se tiču njega kao osobe i koje treba videti u tom kontekstu. Međutim, ima jedan aspekt svega ovoga koji sam ostavio za kraj, do ovog momenta, ali bih sutra popodne želeo da se pozabavim nekim od ovih aspekata njegove ličnosti koji podupiru ove moje tvrdnje. Večeras ću se pozabaviti samo hronologijom događaja njegovog hapšenja. Evo jedne, ako želite, slike Fatmira Limaja koja vam je potrebna da biste mogli, kao lakmus papirom, da procenite istinski karakter osobe i njegovu odgovornost. Za razliku od drugih, neću davati imena, neki ljudi su izbegavali da budu uhapšeni, nisu želeli da budu uhapšeni, sad ne govorim isključivo samo o Kosovu/Kosovë nego i o drugim mestima. Dakle, ono što se događalo ovde, a videćete da o tome nema nikakvog spora, da kada je svedočio, on nije bio tokom unakrsnog ispitivanja uopšte pitan o tome uprkos činjenici da je izvorno, a ovde opet imamo jednu situaciju probiranja materijala, prigovor na privremeno puštanje na slobodu je navodno tvrdnja da će nestati, da se on nije predao, jer je bio na kraćem odmoru, o čemu su svi znali, od premijera do osobe na granici. Svi su oni znali, general UNMIK-a, znao je da je on otišao. Niko ga nije zaustavio. Čak su i novinari mogli da ga nazovu mobilnim telefonom i kažu mu da ga traže. On je mogao da se sakrije, ali nije. On je javno istupio. A najvažnija stvar koju je uradio tada za koju možemo reći da je odraz njegove stvarne brige za Kosovo/Kosovë, ne zbog UNMIK-a ili međunarodnih organizacija, već zbog toga što je bio zabrinut kao i uvek za dobrobit Kosova/Kosovë. On nije želeo da dođe do situacije koja bi lako mogla da se desi, kao što je rekao premijer, da ljudi izađu na ulice, jer tamo je nestabilna situacija, a krhki mir koji se tamo održavao od 1999. godine mogao bi biti uništen akcijama koje bi on preduzeo. I kao što je premijer rekao, zato je on objavio da će se dobrovoljno predati, i Visoki predstavnik Steiner je to znao. I ja ću sad reći ono što sam već rekao: Ono što je za

kritiku ovde je to što Visoki predstavnik Steiner nije došao kad smo ga pozvali ovde da objasni ono što se znalo i što se dogovaralo u to vreme, jer u principu, ono što je želeo, znate i sami da letovi nisu bili redovni, on je želeo priliku da se pozdravi sa porodicom pre nego što dođe u Hag, što je sasvim razumljivo. A Visoki predstavnik je u jednoj fazi rekao da će organizovati avion za to. U svakom slučaju, do toga nije došlo. On je uhapšen, ali mi tvrdimo da to uopšte nije trebalo da se dogodi. Ovaj konkretan aspekt toga je bitan zato što je njemu na neki način oduzeto pravo na pravičnost. On je trebalo da se nađe u istoj situaciji kao jedan drugi optuženik, gospodin Haradinaj koji ne čeka na suđenje u pritvoru. Uzevši u obzir ko je on, koliko je predan, kakav je njegov stav, šta je on želeo, koliko poštovanje ima prema Međunarodnom krivičnom sudu i činjenicu da je, ako to možemo nazvati saradnjom, svedočio pred Sudom - a sve to nije bilo spomenuto u unakrsnom ispitivanju, jer je smatrano bezvrednim. Zato mi tvrdimo da je time što je dugo vremena čekao u pritvoru, njemu nanesa velika šteta, što nas vraća na pitanje ravnopravnosti i pristupa predmetima kao što je ovaj, jer ono što se dogodilo kasnije još je gore. On je, dakle, u pritvoru, a iznose se tvrdnje, ja sad ne bežim od tih tvrdnji, te tvrdnje koje su izvorno navedene koje je ovaj Međunarodni krivični sud srećom pravično rešio, dakle tvrdnje da je on na ovaj ili onaj način bio odgovoran za zastrašivanje i da je na neki način uticao na svedočenja. Gospodin Cayley je obećao da će se to izneti tokom izvođenja dokaza. Međutim, to nikad nije bilo izvedeno. Sve je to dovelo do toga da on nije mogao biti u komunikaciji sa porodicom, to je možda bio razlog za povez na očima. Dakle, sva ta pitanja koja su nastala i koja su smetala na početku, sve je to stvorilo auru da je Sud na neki način već unapred stvorio neki stav u vezi s njim. I zato je u potpunosti razumljivo zbog čega ljudi oko njega i on tako razmišljaju o stvarima koje su se dogodile. Dakle, mi kažemo da to nije primer koji bi trebalo slediti. Ono što bih hteo da zamolim Pretresno veće na kraju mog današnjeg izlaganja je da ako je između završetka usmenih izlaganja ove nedelje i vaše presude u ovom predmetu dovoljno dug period, mislim da bi se mogla razmotriti mogućnost privremenog puštanja na slobodu ovog optuženog na to kratko vreme kako bi mogao da bude sa svojom porodicom s kojom je i trebalo da bude sve do sada, a posebno u svetlu bolesti njegovih roditelja. Ako taj period bude dovoljno dug, mi predlažemo da se to ponovo razmotri, iako je to neuobičajena i situacija bez presedana, da se na taj način popravi nepravda koja je bila naneta ovom optuženom u ovom predmetu ranije. Na taj način bi mu se omogućilo da se suoči kasnije sa presudom koju vi budete doneli za mesec ili dva dana, već koliko vremena bude trebalo. Možda bih sada mogao da odložim za sutra ono što želim da kažem o njegovoj ličnosti i dokaze koji se odnose na to. Mislim da će nam za to biti potrebno samo pola sata.

SUDIJA PARKER: U redu, gospodine Mansfield. Nastavićemo sa radom sutra u 14.15 časova.

Sednica završena u 18.53 h.

Nastavlja se u sredu, 31. avgusta 2005. godine u 14.15 h.

